

Sírva vigadtunk

Ünnepek és ünneplési szokások Magyarországon az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően (1. rész)

(Bevezetés) Mind az egyes ember, mind a társadalom életében a különböző ünnepek igen fontos szerepet töltenek be. Egyrészt emlékeztetnek valamely múltbeli jeles eseményre, mint például a március 15-i ünnep, másrészt erősítik a közösségi érzést, például az államalapítás ünnepén, augusztus 20-án. Bizonyos vallási ünnepek pedig, példának okáért a karácsony vagy a húsvét spirituális élményt is adnak a hívő embereknek, illetve közösségeknek.

Hazánkban a különféle ünnepeknek igen hányattatott sorsa volt a „létező szocializmus” évtizedeiben. Ennek oka az volt, hogy a korabeli politikai elit úgy vélte, a társadalom, illetőleg az érintett emberek, közösségek megkérdése nélkül is joga van ahhoz, hogy megszabja, mit lehet, illetve érdemes ünnepelni, s mit nem. Egyes ünnepeket egész egyszerűen töröltek a hivatalos ünnepnapok sorából, mivel úgy ítélték meg, nincs szükség rájuk. Más ünnepeket „átkereszteltek”, illetve olyan tartalommal igyekeztek felruházni, melyekkel azok soha sem rendelkeztek. Május elsején például a pártállami diktatúra évtizedeiben a rendszer önmagát dicsőítette. Az újságok, a rádió, illetve az 1950-es évek második felétől kezdve már a televízió is tele voltak a diktatúrát (ez alkalmából is) dicsőítő cikkekkal, megnyilatkozásokkal. A vezetők pedig a tribünről integettek az elvonuló dolgozóknak, akik „lelkesen üdvözölték” elnyomóikat. Miközben valójában ez az ünnep a munkások ünnepe volt eredetileg, s nem volt köze semmiféle diktatúrához.

Igaz, a politika mindig, minden korszakban törekedett, illetve törekszik arra, hogy a különféle események ünneplésébe, illetve a társadalom ünneplési szokásaiba beleszólása legyen. Ám arra, ami a második világháborút követő évtizedekben, főként 1949-től kezdve, egészen a rendszerváltásig történt – vagyis, hogy az állam, illetve a hatalom hosszú évtizedekre teljes mértékben kisajátítja az ünnepeket, megfosztva őket eredeti jelentésüktől, s megfosztva a társadalmat a spontán ünneplés élményének még a lehetőségétől is –, sem előtte, sem azt követően nem volt példa. E tanulmány sorozatban én elsősorban azzal foglalkozom, hogy miként ünnepelték, ünnepeltük hazánkban a jeles napokat az 1956 novembere és 1961 közötti időszakban, illetve hogyan és milyen módon hatott a politika ebben az időszakban az ünnepnapokra. Munkám ugyanakkor nem öleli fel a Kádár-korszak egészét, hanem csupán annak korai éveivel, a megtorlás és a konszolidáció időszakával foglalkozik. Ennek részint terjedelmi oka van, részint az a magyarázata, hogy a korszak ünneplési szokásai 1961 végére lényegében kialakultak. 1961-et követően a rendszer ünnepei, illetve ünneplési szokásai már nem, vagy csak kis mértékben változtak. Az 1962-től a rendszerváltásig eltelt közel három évtized ünnepeire a változatlanság, az egyhangúság, s (különösen a rendszer fennállásának utolsó évtizedében) a kiüresedtség, az unalom volt a jellemző.

(Előzmények) Magyarországon az 1947–48-as fordulatot követően jelentősen átalakult az a hagyományos – főként a keresztény ünnepekhez kapcsolódó – ünneplési gyakorlat, ami a korábbi évtizedekben, évszázadokban hazánkra jellemző volt. Igaz, már az úgynevezett

„koalíciós időszakban”, 1945 és 1948 között is megfigyelhetők voltak bizonyos, a későbbi történéseket előrevetítő, jelenségek, tendenciák: a szélsőséges személyi kultusz megjelenése;¹ május 1-je, s április 4-e ünnepnappá tétele, már 1945-ben;² 1947-től a nemzetközi nőnap, március 8-a „kanonizált” ünneplése;³ az augusztus 20-i Szent Jobb-körmenet betiltása 1948-ban.⁴ Mindezekkel párhuzamosan bizonyos (napjainkban sokak által nem is ismert) egyházi ünnepek: Gyertyaszentelő Boldogasszony (február 2.), Gyümölcsoltó Boldogasszony (március 25.), Kisboldogasszony (szeptember 8.) rendes munkanapokká válása, a kormányzat 1948. március 20-án közzétett döntése nyomán.⁵

Mindez azonban szinte semmi nem volt ahhoz képest, ami a fordulat évei után, 1949-től kezdve következett. Ekkortól fogva ugyanis az állampárt, a Magyar Dolgozók Pártja szó szerint korlátlan ura lett hazánknak.⁶ Nem volt már ellenzéki erő, mely gátolhatta volna a szélsőbaloldalt célja megvalósításában, vagyis abban, hogy Magyarország – a Szovjetunióhoz s a „békétábor” többi államához hasonlóan – egy olyan „népi demokratikus” országgá váljék, ahol a kommunisták döntenek szó szerint mindenben. Nem csupán a politikában, de a gazdaság, a kultúra, a tudomány, az oktatás minden kérdésében, s persze – nem utolsósorban – az ünnepeink kérdésében is. Azt, hogy mit s hogyan lehet ünnepelni, 1949-től kezdve csak az kizárólag az MDP döntötte el. Az állampárt fenntartotta magának a jogot arra is, hogy „ideológiaiilag nevelje” a társadalmat, vagyis meghatározza, hogy az emberek miként gondolkodjanak egy-egy ünnepi esemény kapcsán. Ez utóbbi, vagyis az emberek „nevelése” persze nem ment könnyen. A magyar társadalomban a legtöbb ünnepnek mélyen gyökerező hagyományai voltak, s ezen a rendszer irányítói sem tudtak változtatni. Azt viszont megtehették, s meg is tették, hogy meghatározzák, melyek lehetnek nemzeti, állami ünnepek, illetőleg munkaszüneti napok, s melyek nem. Március 15-e például 1951 márciusától kezdve, a Minisztertanács 1.003/1951. (III. 10.) számú határozata alapján nem számított többé munkaszüneti napnak. Csupán az iskolai oktatás szünetelt az alsó-, közép- és felsőfokú tanintézetekben.⁷ Május elseje viszont 1949-től kezdve nem csupán a munka ünnepe volt, de nemzeti ünnepé is vált.⁸ Hasonlóképpen április 4-éhez, mely ünnepnapot az Elnöki Tanács 1950-ben nyilvánított hazánk legnagyobb nemzeti ünnepévé;⁹ párhuzamosan azzal, hogy november 7-e szintén ebben az évben állami ünnepé és munkaszüneti nappá vált.¹⁰ Ami augusztus huszadikát illeti, ez a nap természetesen a Rákosi-korszak folyamán (is) egy igen jelentős ünnep- és munkaszüneti nap volt.¹¹ Más kérdés, hogy 1949-től kezdve nem Szent István királyunkat ünnepeltük ezen a napon, hanem – államalapító királyunkról „megfelelően” – új alkotmányunkat.¹² Az ünnep korábbi egyházi jellege is teljesen eltűnt, s ezt mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy nem csupán 1948-ban, de azután, a „létező szocializmus” évtizedei alatt mindvégig, nem volt augusztus 20-i Szent Jobb-körmenet Magyarországon. Volt viszont helyette sok egyéb más. Példának okáért olyan új, 1951-től létező (s ideológiai jelentőséggel is bíró) „fekete betűs” ünnepnapok, illetve emléknapok, mint a (napjainkban is létező), egységes, Bányásznap, minden év szeptemberének első vasárnapján;¹³ a Néphadsereg Napja szeptember 29-én;¹⁴ vasutasnap [Vasutas Nap], minden év augusztusának második vasárnapján;¹⁵ vagy épp a Magyar Sajtó Napja február 1-én. Ez utóbbi egyébiránt arra emlékeztet, emlékeztetett: „1942. február 1-én jelent meg első ízben a szabadságunk, nemzeti függetlenségünk és a népek békéjének ügyéért küzdő Szabad Nép, a Kommunista Párt központi lapja.”¹⁶

A Rákosi-korszakhoz visszakanyarodva, a rendszer irányítói természetesen nem csupán az említett világi ünnepek, illetőleg (részben világi, részben egyházi) augusztus 20-a kapcsán írták elő, hogy miről s hogyan emlékezzen, mit ünnepeljen a társadalom. A kifejezetten egyházi ünnepnapok vonatkozásában is jogosnak érezték a beavatkozást. Az emberiség

egyik legnagyobb ünnepére, karácsonyra például a Rákosi-korszakban a hatalom nem egy egyházi ünnepként tekintett, hanem egyfajta „békeharcos fenyőfaünnepként”. Ezzel az „átlényegítéssel” a diktatúra irányítói elsősorban azt szerették volna elérni, hogy a szeretet ünnepét megfosszák eredeti vallási tartalmától, s egy olyan világi ünnepévé változtassák, mely jobban összhangban áll a hivatalos antiklerikális ideológiával.¹⁷ Sőt, a fennálló rezsim nem csupán átalakította az egyházi ünnepeket, de meg is csonkította, el is törölte azokat. Az 1945 és 1948 közötti időszak „haladó” hagyományát folytatva, 1949. augusztus 19-én, a kormányzat – Gerő Ernő államminiszter augusztus 15-i előterjesztése alapján¹⁸ – határozatot hozott a munkaszüneti napok kérdésében.¹⁹ Gerő előterjesztése, illetőleg az azt jóváhagyó titkos kormányhatározat²⁰ nyomán, vízkereszt (január 6-a), nagypéntek, nagyszombat, áldozócsütörtök, Szent Péter és Pál napja (június 29-e), Nagyboldogasszony napja (augusztus 15-e), s a Szeplőtelen Fogantatás ünnepe (december 8-a) végérvényesen rendes munkanapokká lettek nyilvánítva. Jóváhagyták Gerő Ernő államminiszternek azt a javaslatát is miszerint:

„Munkaszüneti napok mind közszolgálati, mind az egyéb munkaviszonyok körében a következők: január 1, március 15, április 4, május 1, Urnapja, augusztus 20, november 1, húsvét hétfő, pünkösd hétfő, és karácsony mindkét napja.

Ha a kollektív – szerződés másképp nem rendelkezik, az előző bekezdésben fel nem sorolt napokon munkaszünetet tartani nem szabad.

A Minisztertanács felkéri a könnyüipari minisztert, utasítsa a főfelügyelete alá tartozó nyomdákat, hogy az 1950. évre készülő naptárakban a hétköznapoktól eltérő szedéssel, vagy színnel a jelen határozatban említett napokat tüntessék fel.”²¹

Ezzel a döntéssel ért véget az a (meglehetősen zűrzavaros) gyakorlat, hogy „A munkaszüneti napok kérdését a vállalatok munkavállalói körében a kollektív keretszerződések rendelkezései, a közszolgálat körében a kialakult szokás szabályozza.”²² bár az előbb elmondottak kapcsán néhány dolgot azért nem árt megjegyezni:

A kollektív szerződéseknél, már a koalíciós kormányzás kezdeti időszakától, általában az a gyakorlat érvényesült, hogy munkaszüneti napként január 1-jét, március 15-ét, április 4-ét, május 1-jét, Urnapját, az augusztus 20-i ünnepnapot, november 1-jét, húsvéthétfőt, pünkösdhétfőt és karácsony két napját ismerték el.²³ Más egyéb ünnepnapokat a különféle kollektív szerződések – kevés kivételtől eltekintve – általában nem tekintettek munkaszüneti napoknak, már jóval az említett kormánydöntést megelőzően sem.²⁴ 1949. augusztus 19-e után pedig, természetesen, egyetlen olyan kollektív szerződést sem kötöttek, mely bármiben is ellentmondott volna a kabinet döntésének.

Azt sajnos elég nehéz megmondani, hogy a közszolgálat körében a „kialakult szokás”, pontosan hogyan szabályozta a munkaszüneti napok kérdését korábban. Erről írásos forrás nem igazán maradt fenn. Gerő Ernő javaslata sem tartalmaz semmi konkrétumot az említett szokásjogról. Így csupán sejtethjük, hogy a szokásjog jóval megengedőbb lehetett, mint a kollektív szerződések. Ugyanis pusztán a kollektív szerződések végett aligha kellett volna 1948-ban külön határozatban eltörölni a február 2-i, március 25-i, s a szeptember 8-i munkaszüneti napokat. Nem szólva arról a több mint féltucatnyi munkaszüneti napról, melyet 1949-ben „tüntetettek el”; noha egyébként a kollektív szerződések miatt erre szintén nemigen lett volna szükség.

Nagyszombat, áldozócsütörtök és Péter-Pál napja nem az említett, 1949. augusztus 19-i döntés után váltak hétköznapokká. Már korábban is születtek rendelkezések, melyek az 1949-es évre vonatkozóan rendes munkanapokká nyilvánították ezeket az ünnepeket.²⁵ Más kérdés, hogy előterjesztése megfogalmazásakor Gerő ezeket a rendelkezéseket – utó-

lag – úgy interpretálta, úgy állította be, mintha azok eleve végleges döntések lettek volna, nem pedig a folyó évre vonatkozó rendelkezések; így, ilyen sajátságos módon téve örök érvényűvé azt, ami eredetileg csupán ideiglenes állapot volt.²⁶

Nagyboldogasszony ünnepe szintén nem az 1949. augusztus 19-i döntést követően lett rendes munkanap. Ugyanis már az említett Gerő-féle előterjesztést, illetőleg az augusztus 15-i ünnepet megelőzően, 1949. augusztus 11-én, Bognár József belkereskedelmi miniszter saját hatáskörében (?) elrendelte: Nagyboldogasszony napja, nem csupán a folyó évben, hanem úgy általában, „...*rendes munkanap ezért az üzleteket a köznapokra érvényes záróra szerint nyitva kell tartani. Ezen a napon végzett munkáért a rendes bér fizetendő s az ünnepnap munkára vonatkozó pótlék nem számítható fel.*”²⁷ Más kérdés, hogy erről minisztertársa, Gerő Ernő nem vett tudomást, s a minisztertanács felé megfogalmazott előterjesztésében – mintha Bognár József rendelkezése nem is létezett volna – újra csak (a jövőben) eltörendő „piros betűs” ünnepként jelölte meg augusztus 15-ét. Ily módon Nagyboldogasszony ünnepe, a „biztonság kedvéért”, kétszer is végérvényesen rendes munkanappá lett nyilvánítva.²⁸

Az augusztus 19-i kormánydöntés után (illetve nyomán) a belkereskedelmi miniszter további két „megerősítő” rendelkezést is hozott az egyházi ünnepnapok kérdésében. E rendelkezések arról szóltak, hogy 1949 decemberében, illetve 1949 decemberétől kezdődően, Szeplőtelen Fogantatás, 1950 januárjában, illetve 1950 januárjától kezdődően pedig vízkereszt is örök időkre, s mindenki számára, rendes munkanapokká lettek nyilvánítva; mind a munkavégzés, mind az üzleti záróra szempontjából.²⁹ Igaz kormánya nem egészen ezt várta Bognár Józseftől. Az augusztus 19-i kormányülésen ő arra kapott utasítást, hogy „...*a belkereskedelmi miniszter a kereskedelem felé egységesen és egy rendeletben szabályozza az ünnepnapok kérdését az üzleti záróra szempontjából.*”³⁰ A miniszter azonban ezt a kormányzati szándékot figyelmen kívül hagyta. Továbbra is „öntevékeny” módon járt el, illetve ragaszkodott a „sok kis rendelet” gyakorlatához. Komoly kétségeket keltve ezzel államférfiúi képességei iránt.³¹

Az egyházi ünnepnapok kérdéskörénél megmaradva, hiba lenne azt gondolni, hogy az 1949-es kormányhatározattal, illetve az ennek előzményeként, s következményeként született rendelkezésekkel, véget is ért az egyházi ünnepnapok kálváriája. Ellenkezőleg! Ez csupán a kezdet volt. 1951 májusától nem számított többé munkaszüneti napnak Úrnapja,³² ugyanezen év októberétől pedig – hosszú időre – Mindenszentek sem.³³ Ezt követte 1952 márciusában, az 1.006/1952. (III. 30.) számú minisztertanácsi határozat. E határozat nyomán, virágvasárnap – abban az évben április 6-a – lett hétköznap, rendes munkanappá nyilvánítva. Mégpedig úgy, hogy virágvasárnap helyett – az április 4-i (pénteki) ünnep- és munkaszüneti napot követő – április 5-i (szombati) napon volt a rendes heti pihenőnap, a „pót-vasárnap”; tekintettel arra, hogy a kormányzat „...*a dolgozók részére egyhuzamban hosszabb pihenőidőt biztosítson, továbbá a termelőmunka helyesebb beosztása érdekében.*”³⁴ Igaz az említett „átvariálás” csupán egy alkalmi, az 1952-es esztendőre vonatkozó döntés volt a hatalom részéről, melyet az ünnepnapok véletlenszerű „találkozása” tett lehetővé. Az viszont, már megint nem egy alkalomra, hanem hosszú évtizedekre szólt, hogy pünkösdhétfő 1952 májusától kezdve szintén kikerült a munkaszüneti napok sorából. Az erről szóló határozatot egyébként – legalábbis a kormányzat szerint – „*Számos üzem dolgozóinak kérelmére.*”³⁵ hozták meg. Természetesen ezek a „dolgozók” nem csupán az említett pünkösdhétfővel akartak leszámolni. Karácsony másnapja is zavarhatta őket. December 26-át, mint munkaszüneti napot nagyjából fél évvel pünkösdhétfő „eltörlése” után az 1.050/1952. (XII. 17.) számú minisztertanácsi határozattal „tüntette el” a kormány-

zat. Igaz ezzel párhuzamosan az említett december 17-i határozat úgy rendelkezett: „*A minisztertanács a dolgozók régi kívánságára május hó 2. napját fizetett munkaszüneti nappá nyilvánította.*”³⁶ Ez azonban aligha vigasztalhatta a hitükben megsértett, megalázott embereket. Annál is inkább nem, mert hamarosan húsvéthétfő is áldozatul esett a Rákosi-korszak örületének. 1953 márciusától ugyanis már ez sem számított többé munkaszüneti napnak.³⁷

Igaz, az 1953 nyarán hatalomra került Nagy Imre-kormány – egyszeri intézkedésként – 1953 decemberében mégiscsak úgy döntött, hogy karácsony másnapját, illetőleg január 2-át otthon tölthetik az emberek. Ez azonban egyáltalán nem jelentette a karácsony, mint kétnapos ünnep „helyreállítását”. Egyszerűen arról volt szó, hogy december 26-a abban az évben, hasonlóan az 1954-es újévet követő másodikához, véletlenül épp egy-egy ünnepnapot követő szombatra esett. Így azután a kormányzat ezeket a napokat – két péntekszombati hosszú hétvégét adva – pihenőnapokká tette. Mely pihenőnapokat természetesen december 27-én (vasárnap), illetőleg január 3-án (szintén vasárnap) pótolni kellett a munkahelyeken.³⁸ Más kérdés, hogy Nagy Imre bukásával, 1954 végétől kezdve még ilyen apróbb engedményekre sem számíthatott a társadalom.³⁹ Ismét minden visszatért a régi kerékvágásba. Általánosságban pedig elmondható: a Rákosi-korszakban a diktatúra képviselői mindent megtettek annak érdekében, hogy a társadalom ünneplési szokásait olyan irányban befolyásolják, mely megfelelt a hivatalos marxista–leninista (sztálinista) ideológiának.

Nem véletlen, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc idején, sőt már a forradalom kitörését megelőzően is a diákság, illetve a különféle társadalmi szervezetek, a forradalom napjaiban alakult régi-új pártok, felkelő csoportok egyik követelése éppen az volt, hogy ünnepeink, ünneplési szokásaink változzanak meg. S itt – a közhiedelemmel ellentétben – messze nem csupán arról volt szó, hogy március 15-e legyen ismételten egy valódi nemzeti ünnep, s munkaszüneti nap. Kétségtől ez volt az ünnepek kapcsán a legfőbb követelés, ám emellett legalább ennyire fontos volt, hogy a jövőben valamennyi, hagyományos ünnepnap kerüljön a méltó helyére.⁴⁰ Az október 6-i nap váljon nemzeti gyásznappá, s tanítási szünnappá.⁴¹ Továbbá örök időkre vessenek véget a személyi kultusznak. Ne kényszerítsék a társadalmat olyan események iránti „spontán lelkesedésre”, mint Sztálin hetvenedik születésnapja volt 1949-ben. Nem beszélve arról a sötét emlékü ünnepsorozatáról, mely Rákosi Mátyás hatvanadik születésnapját kísérte 1952-ben. Sőt, 1956 forradalmi napjaiban nem csupán a „klasszikus” ünnepek rehabilitálásának, a személyi kultusz elvetésének, illetve október 6-a tanítási szünnappá tétele vonatkozásában születtek elképzelések. Egy (akkoriban) új, sorsfordító nap, október 23-a nemzeti ünnepnappá nyilvánítása is felvetődött, mégpedig igen korán. A Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága már 1956. október 28-án azt követelte: „*Október 23-át, nemzeti felszabadító harcunk kezdetének napját nyilvánítsa a kormány nemzeti ünneppé.*”⁴² Két nappal később, október 30-án pedig – az új kormányzat nevében – már Tildy Zoltán államminiszter is arról beszélt a Kossuth Rádióban, hogy október 23-a a jövőben nemzeti ünnepnappá válik.⁴³ Hasonlóan március 15-éhez, mely ünnepnapról Nagy Imre a forradalmi történések elismerését jelentő október 28-i rádióbeszédében a következőképpen nyilatkozott: „*A kormány javaslatot terjeszt az Országgyűlés elé, hogy az ország címere ismét a Kossuth-címer legyen, és hogy március 15-ét ismét nemzeti ünneppé nyilvánítsák!*”⁴⁴ Összességében elmondható: 1956 októberében gyors, forradalmi változások következtek be ünnepeink kapcsán is. Számos előremutató, pozitív elképzelés, illetőleg döntés született. Más kérdés, hogy a gyakorlati megvalósulásra – sajnos – már nem jutott idő. November 4-én hajnalban ugyanis a szovjet csapatok – ismételten – megindultak hazánk ellen. Ezzel új korszak kezdődött Magyarországon életében, ami természetesen ünnepeinkre is hatással volt.

(Véres november, szomorú karácsony, keserű szilveszter) Még javában dörögtek a fegyverek Budapesten, amikor 1956. november 7-én az egyik felkelőcsoporthoz, az ún. Tűzoltó utcai felkelők – a lakosság ellenérzése dacára – úgy döntöttek, az ellenség s az 1917-es események tiszteletére, továbbá az esetleges tűzszünet reményében a nemzeti színű lobogók, s a fekete zászlók mellé vörös zászlókat tűznek ki a legnagyobb tűzpárbaj közepette.⁴⁵ Ezzel nagyjából egy időben a Szabad Európa Rádió is sajtóságos ünnepi üzenetet intézett a Magyarországon harcoló szovjetekhez. Az üzenetben – többek közt – ez állt: „*Katonák! A ti államotokat azért hoztátok létre véres küzdelmek árán, hogy szabadságotok legyen. Annak a forradalomnak ma van 39. évfordulója. Miért akarjátok, hogy a mi szabadságunkat eltiporjátok. Látjátok, hogy nem a gyárosok, földesurak és burzsoázia veszi föl a küzdelmet ellenetek, hanem a magyar nép, amely kétségbeesetten harcol azért a jogért, amelyért ti harcoltatok 1917-ben.*”⁴⁶ Mindezen történésekkel szintén egy napon, 1956. november 7-én – a szovjet Vörös Hadsereg kíséretében – Kádár János is visszaérkezett Budapestre. Ezt követően ő és kormánya, az ún. Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a Parlamentben letette a hivatali esküt Dobi István előtt. Finoman szólva is rendhagyó nap volt tehát 1956. november 7-e. A korábbi években látott ünneplő tömeg, éljenző emberek helyett véres utcai harcok és sztrájkok sora kísérte ezt a napot. A magyar társadalom szinte teljes egészében elutasította mind a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt, mind az újabb szovjet beavatkozást. Kádárt és kabinetjét ráadásul a külföldi országok többségében sem tekintették tárgyalópartnernek. Ilyen körülmények között – legalábbis ekkoriban még – erősen kérdéses volt, vajon Kádárnak és környezetének hogyan fog sikerülni valóban kormányoznia, miközben a nemzet döntő többsége továbbra is a forradalomhoz ragaszkodik. 1956 novemberében a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány mögött nem állt sem létező állampárt, sem működő állami gépezet. Csupán a szovjet fegyverekre és saját karhatalmistáik erejére támaszkodhattak. Mindennek tetejébe a társadalom még a fegyveres ellenállás felszámolása után is sokáig érezte a vezetéssel, nem tekinti őket legitimnek. A forradalom kezdetének egy hónapos fordulóján, november 23-án például sor került az ún. néma tüntetésre. A Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsának kezdeményezésére, s a Nagy-budapesti Központi Munkástanács felhívására ezen a napon 14 és 15 óra között minden közlekedés leállt Budapesten, az utcák és a terek kiürültek. A karhatalmi egységek kivételével senki sem tartózkodott a főváros közterületein ebben az időszakban. Ráadásul nem csupán az említett november 7-e vagy a forradalom hónapfordulója volt feszült, a hétköznapok sem voltak rózsásabbak. A sztrájkok, a meg-megújuló tüntetések, néhol lövöldözések mind-mind a társadalom elszántságát jelezték, melyre a hatalomnak végül egyetlen válasza volt, a terror.⁴⁷

1956 decemberének első napjaiban számos vidéki városban a tüntetéseket sortűzekkel oszlatták föl. Mindezzel párhuzamosan, szintén 1956 decemberében, egymás után sorra hozták az újabb és újabb elnyomó intézkedéseket. Csupán néhány példa: 1956. december 8-án a kormányzat határozatot hozott a forradalmi bizottságok és más hasonló nevű társadalmi szervek megszüntetéséről.⁴⁸ Néhány nappal később, december 11-én – az Elnöki Tanács döntése nyomán – bevezették a rögtönítélő bíraskodást.⁴⁹ Egy napra rá, december 12-én kihírdették az Elnöki Tanácsnak azt a rendeletét, mely a gyűlések és a felvonulások engedélyhez kötéséről szólt;⁵⁰ miközben, szintén ebben a hónapban, kezdetét vette a megtorlás is. Mindeközben a (szerveződő) állampárt is lassan magára talált. Különösen azt követően, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottságának – az „ideológiai zűrzavar” időszakát lezárandó – 1956. december 5-ére sikerült „tisztázni”: 1956 októberében–novemberében nem forradalom, hanem „ellenforradalom” zajlott

Magyarországon, melynek célja – legalábbis az állampárt vezetése szerint – „...a néphatalom, a Magyar Népköztársaság államának megdöntése, a szocialista vívmányok megsemmisítése volt.”⁵¹

Ami az ünnepnapokat illeti, a Kádár-kabinet már igen korán, 1956. december 13-án, rendeletet hozott karácsony másnapjáról. A 7/1956. (XII. 13.) számú rendelet értelmében: „A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány december 26-át fizetett munkaszüneti nappá nyilvánítja.”⁵² Néhány nappal később, december 19-én a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány újabb rendeletet alkotott. A kormányzat 12/1956. (XII. 19.) számú rendelete alapján hazánkban az ünnepnapok, illetve az azokhoz kapcsolódó munkaszüneti napok, nem csupán karácsony kapcsán, hanem úgy általában, a következőképpen lettek szabályozva:

„(1) Munkaszüneti napok: január 1., húsvét hétfő, április 4., május 1., augusztus 20., december 25. és 26.

(2) Március 15. nemzeti ünnep. Ezen a napon az iskolai oktatás, valamint a hivatali munka szünetel.”⁵³

Mint az előbbi idézetekből is látható a Rákosi-korszakhoz képest a Kádár-kormány 1956 decemberében számos változtatást hajtott végre az ünneplés rendjében. Ezen változtatások egy része tartósan bizonyult, más része azonban csupán ideiglenes volt. Igaz az akkori feszült, képlékeny viszonyok között talán még maguk a döntéshozók sem tudták pontosan mi lesz az, ami megmarad, s mi lesz az, ami módosul a későbbiekben. Mindenesetre (így utólag nézve) tartós változásnak bizonyult, hogy a karácsony ismét – s immáron véglegesen – teljessé vált december 26-ával, párhuzamosan azzal, hogy megszűnt május másodika, mint munkaszüneti nap. Tartós volt az is, hogy „visszatért” húsvéthétfő. Az viszont csupán ideiglenes állapotnak bizonyult, amiről március idusa kapcsán döntött a vezetés. Ez az ünnep ugyanis (főként a forradalom után) politikai veszélyessége miatt csak néhány hónapig lehetett – elvileg – munkaszüneti nap. Ráadásul nem is mindenütt, csupán a hivatalokban. 1957 márciusától kezdve viszont – a 16/1957. (III. 10.) számú kormányrendelet alapján – március 15-e, egészen a rendszerváltásig, megint csak egy iskolás ünnepnappá minősült vissza, melyre persze illendő volt emlékezni, de annyira azért nem, hogy munkába már ne járjunk miatta.⁵⁴

Ami még az ideiglenes változásokat illeti, volt még egy változás, ami akkoriban talán merésznek számított, bár ez csupán rövid ideig volt érvényben. Ez pedig november 7-e visszaminősítése volt. Mint az a december 19-i kormányrendeletből látható, november 7-e – szemben a korábbi állapottal – 1956 végén nem szerepelt (!) a munkaszüneti napok között, sőt még tanítási szünnappá sem tették. Miért? Ennek pontos magyarázatát e sorok szerzője nem tudta kideríteni kutatómunkája során. Lehetséges, hogy a hatalmon lévők úgy érezték: április 4-e, mint munkaszüneti nap, s mint „legnagyobb nemzeti ünnep” mégiscsak elegendő a szovjetekhez való ragaszkodásunk kifejezésére.⁵⁵ Az sem elképzelhetetlen, hogy gazdasági okok is szerepet játszottak. Mindenesetre bármi is az igazság egyvalami biztos, a vezetés idővel meggondolta magát. „A Művelődési Minisztérium október 4-én kiadott utasítása értelmében november 7-e az összes alsó-, közép- és felsőfokú oktatási intézményben oktatási szünnap. (MTI)” – adta hírül a *Népszabadság* 1957. november 6-án, a Távirati Irodára hivatkozva.⁵⁶ Igaz a pártlap azt már nem említette, hogy a művelődési miniszter, 1957. október 1-jén (s nem október 4-én) közzétett, 86/1957. (M. K. 15.) M. M. számú utasítása csupán a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom” negyvenedik évfordulóját 1957. november 7-ét tette tanítási szünnappá, nem pedig általában a november 7-i ünnepet.⁵⁷ Ám ez a néhány „kisebb” tévedés a korszak tájékoztatási gyakorlatába simán

belefért. Ami november 7-ét, mint munkanapot illeti, fontos megjegyezni, hogy Kádár János, már 1957 áprilisában arról beszélt: „*November 7-e nem pirosbetűs munkaszüneti nap a kormányhatározat értelmében. /Esetleg meg kellene nézni, hogy nem szükséges-e módosítás/*”.⁵⁸ Igaz, a pártvezető szavait követően még eltelt nagyjából három év, végül azonban a Münnich Ferenc vezette kabinet 1960 márciusában, közzétette a 12/1960. (III. 20.) számú kormányrendeletet. E kormányrendelet, valamint az Elnöki Tanács és a kormány (ugyanazon a napon közzétett) 4/1960. számú közös határozata nyomán a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom” évfordulója ismételten munkaszüneti nappá vált;⁵⁹ illetőleg kialakult az ünnepekhez kapcsolódó munkaszüneti napok, ha nem is végérvényes, de rendszerváltásig érvényes rendje. Az a gyakorlat, hogy „*Munkaszüneti napok: január 1, húsvét hétfő, április 4, május 1, augusztus 20, november 7, december 25 és 26.*”⁶⁰

Tegyük az eddigiekhez hozzá, hogy 1961-ben volt még néhány módosítás „fekete betűs” ünnepnapjaink kapcsán, részeként annak a folyamatnak, melynek során a hatalom az ünnepek kérdéskörét – az ország konszolidálásával párhuzamosan – „helyrerakta”. Az egyik ilyen módosítás, hogy 1961-től kezdve – az állampárt február 7-i döntése nyomán – szeptember 29-e, a Néphadsereg Napja a Fegyveres Erők Napjává változott.⁶¹ Szintén ebben az évben került sor a Vasutas Nap időpontjának megváltoztatására. Egy 1961. április 27-én született kormányhatározat értelmében – napjainkig ható érvénnyel – ezt augusztus második vasárnapja helyett július második vasárnapján ünnepeltük, ünnepeljük.⁶² Továbbá 1961. december 5-én hoztak, ugyancsak pártszinten, döntést arról, hogy a jövőben február 1-je helyett december 7-én ünneplik meg a Magyar Sajtó Napját, emlékezve a *Vörös Újság* 1918. december 7-i első számára.⁶³

1956 decemberének eseményeihez visszakanyarodva felmerül a kérdés, vajon a Kádár-kabinet, melynek 1956 decemberében számos problémája volt és lehetett, egyáltalán minek foglalkozott az ünnepnapok kérdésével, miért nem hagyta annyiban a dolgokat, s változtatott az ünneplési renden később, nyugodtabb körülmények között? A pontos választ erre a kérdésre nem tudjuk, de valószínűsíthető, hogy a régi-új hatalom képviselői az adott politikai helyzetben fontosnak érezték, hogy tudatosítsák, ugyan ők is kommunisták, de nem akarják ott és úgy folytatni, ahogyan azt Rákosi és környezete tette. Tarthatatlan volt ugyanis az a helyzet, hogy az 1950-es évek közepére szinte valamennyi hagyományos munkaszüneti nap munkanappá vált a „dolgozók államának” munkavállalói számára. Ráadásul – húsvéthétfő, pünkösdhétfő, (a mindig csütörtökre eső) Úrnapja, s a többi csütörtöki, pénteki, s szombati munkaszüneti nap „kiiktatását” követően – a „piros betűs” ünnepek közül már egy olyan sem akadt, mely ne eshetett volna bármikor a heti pihenőnapnak számító vasárnapra; ahogyan ez 1955-ben, s 1956-ban meg is történt. Mikor – szerencsétlen módon – rövid időn belül három munkaszüneti nap 1955. május 1-je, ugyanazon év december 25-e, illetve az 1956-os Újév is vasárnapokra estek, tovább csökkentve ezzel a munkavállalók millióinak ténylegesen otthon töltött idejét. Ez ilyenformán aligha мүködhetett tovább. Valamiféle korrekcióra – így vagy úgy – de szükség volt. Nem beszélve arról, hogy közeledett a karácsony, amivel megint csak kezdeni kellett valamit. Legalább a látszatát meg kellett teremteni ezen ünnep méltóságának.

Ami a látszatteremtést illeti, a kormányzat egyébként sem fukarkodott „nagyvonalú” gesztusokkal. Szenteste például – az éjféli mise kapcsán – egy órára feloldották a kijárási tilalmat.⁶⁴ A párt hivatalos lapja, a *Népszabadság* karácsonyi száma tele volt vallásos tartalmú írásokkal.⁶⁵ Nem beszélve arról, hogy még az említett ünnepeket megelőzően – a már említett 12/1956. (XII. 19.) számú rendelettel egy napon – született egy másik kormányrendelet is, a 13/1956. (XII. 19.) számú, mely a december végi munkaszüneti napok áthe-

lyezéséről szól. E rendelet értelmében december 24-e hétfő (szenteste napja) pihenőnappá vált, melyet (szombati munkarenddel) a megelőző nap, vagyis 23-án kellett ledolgozni. Az említett rendelet emellett kimondta azt is, hogy szilveszter napja, december 31-e, hétfő szintén pihenőnap a munkavállalók számára, mely pihenőnapot is a megelőző napon, december 30-án, vasárnap, kellett pótolni, ugyancsak a szombati munkarend szerint.⁶⁶ Mindez a gyakorlatban egy háromnapos „hosszú karácsonyt”, s egy kétnapos évzáró-évköszöntő „pihenőt” eredményezett, ami persze aligha jött rosszul az embereknek. Más kérdés, hogy még ezekkel az intézkedésekkel együtt is igencsak szomorúvá sikeredett mind a karácsony, mind a szilveszter 1956 végén, Magyarországon. Az említett kisebb engedmények ugyanis aligha feleltethették a forradalom eltiprását, a kezdődő megtorlást, s azt a tényt, hogy hazánkban – néhány napig tartó szabadság után – ismét berendezkedett a szélsőbaloldali diktatúra.

(Nem kezdtük újra! Március 15-e és április 4-e ünneplése 1957-ben.) 1957 márciusában és áprilisában a kormányzat – néhány relatíve kisebb ünnepi esemény, a Tanácsköztársaság születésének 38. évfordulója,⁶⁷ s Lenin születésének 87. évfordulója⁶⁸ mellett – két nagy országos ünnepség-sorozatot is szervezett az 1848-as forradalom kitörésének 109. évfordulójára, illetőleg április 4-ére, „hazánk felszabadulásának” ünnepére. Igaz, a politikai helyzet nem volt épp kedvező. Csupán rövid idő telt el a pártzsargonban csak „ellenforradalomnak” nevezett 1956-os őszi események óta, mégis, a hatalmon lévők úgy érezték, mindenképpen szükség van ezekre az ünnepségekre. Meg kellett mutatniuk országnak-világnak, hogy képesek uralni nem csupán hétköznapjainkat, de ünnepeinket is. Képesek gátat vetni valamennyi – általuk ellenségesnek titulált – szabadságtörekvésnek. S persze – nem utolsósorban – nem engedik, hogy a „fasiszták” korábbi jelszava, a MUK (Márciusban Újra Kezdjük!) valósággá legyen. Gözerővel folyt hát a szervezés.

Elsőként – természetesen – maga az állampárt lépett, mégpedig igen korán. Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága már 1957. február 12-én – a Központi Bizottság korábbi, február 8-i határozatai nyomán⁶⁹ – végső döntést hozott március 15-e, illetőleg április 4-e ünneplésével kapcsolatosan. Meghatározták, hogyan, milyen keretek között lehet ünnepelni. Példának okáért: „Az április 4-i ünnepségeken felvonulás ne legyen, azokat zárt teremben a párt – és a tanácsszervek rendezésében tartásuk meg.”⁷⁰ Döntöttek a legfontosabb biztonsági szabályok kérdésében. Többek közt abban, hogy: „Március 15 előtt közölni kell, hogy az összes statáriális tilalmak érvényben vannak.”⁷¹ vagy hogy „A március 15-ére tervezett esetleges provokációk megelőzése érdekében szükséges a központi rendezvények igen körültekintő megszervezése. /létszám, résztvevők összetétele/.”⁷² S persze jó előre meghatározták azt is, hogy kik lehetnek bizonyos ünnepi események szónokai. Így esett a választás a (március 15-ét megelőlegező) március 14-i operaházi ünnepségen Kállai Gyulára, továbbá született döntés arról, hogy (április 4-e bevezetéseként) „Április 3-án az Operaházban tartandó diszünneplés előadója: Marosán György elvtárs legyen.”⁷³

Az állampárt iránymutatását követően a kormányzat is aktivizálta magát, különösen az erőszakszervezetekért felelős illetékesek. Sorra születtek az újabb és újabb parancsok, melyek főként március 15-e kapcsán rendelkeztek. Elsőként is ott volt Garamvölgyi Vilmos belügyminiszter-helyettes 5. számú parancsa 1957. február 20-án, melyben a miniszterhelyettes – „A fegyveres szervek egységes fellépése érdekében.”⁷⁴ – lényegileg (nagy vonalakban) a következőket rendelte el:

„Valamennyi megyei /budapesti/ rendőrfőkapitányságon a jelen parancs kézhezvételétől számított 24 órán belül operatív bizottságot kell létrehozni.”⁷⁵ A bizottság vezetője a

megyei rendőrfőkapitány vagy annak helyettese kellett legyen. A bizottság tagjai voltak: a politikai nyomozó osztály, a bűnügyi osztály, illetőleg a közrendvédelmi osztály vezetője, a rendőri karhatalom, a honvédi helyőrség (vagy karhatalom) parancsnoka; továbbá a bizottságba meg kellett hívni „...a megyei /bpesti/ MSZMP. ideiglenes intéző bizottságának egy tagját.”⁷⁶

A bizottság feladata volt: „Értékelni a megye közbiztonsági helyzetét, a lakosság hangulatát, megszervezni a végrehajtandó akciókat, biztosítani az összeköttetést az alsó és felsőbb szervekkel, intézkedéseket tenni a készülségi szolgálat ellátására.”⁷⁷

Ami a készülségi szolgálatot illeti, ez – különböző mértékben – március 5-én 8 órától március 16-án 8 óráig, illetőleg március 22-én 8 órától március 24-én 8 óráig lett elrendelve. A legerősebb készülség (legalábbis a parancs szerint) március 14-e 8 óra és március 16-a 8 óra között volt. Ezen időszakban „...a megye teljes személyi állománya részére szigorú készülség.”⁷⁸ volt érvényben. Ez alól csupán a női beosztottakat lehetett felmenteni, ám őket is csak úgy, „...hogy a szükséges hírósszeköttetés és jelentőszolgálat biztosítva legyen.”⁷⁹

A miniszterhelyettes azt is elrendelte, hogy úgymond „Az ellenséges tevékenység megelőzése és leleplezése érdekében...”,⁸⁰ mind operatív, mind közrendvédelmi és karhatalmi, mind közlekedésrendészeti vonalon az erre illetékesek tegyék meg a szükséges intézkedéseket. S hogy melyek voltak ezek az intézkedések? Csupán néhány példa: operatív vonalon: „Fokozott mértékben fel kell deríteni az elrejtett fegyvereket, a szökött rabokat, s a körözött személyeket.”⁸¹ Közrendvédelmi és karhatalmi vonalon: „Fel kell készíteni a beosztottakat a kézigránát és könnygázgránát használatára. Ennek érdekében gyakorlatokat kell végrehajtani.”⁸² Közlekedésrendészeti vonalon: „Március 14-én 0. órától március 15-én 24 óráig állandó ellenőrzés alatt kell tartani a városokba vezető útvonalakat. Csoportos személyszállításokat meg kell akadályozni. A gépkocsin utazó személyeket igazoltatni kell és a legkisebb gyanu esetén elő kell állítani.”⁸³

Végezetül ott vannak a parancs utolsó, III. pontjában olvasható rendelkezések. E rendelkezések közül hármat érdemes kiemelni. Egyrészt: „Minden rendőri szervnél március 10–17-ig megerősített ügyeleti szolgálatot kell szervezni.”⁸⁴ Másfelől: „Március 15-én a hivatalos kormányünnepségek kivételével semminemű ünnepség nem engedélyezhető, sem utcákon, tereken, szobroknál, sem az egyetemeken, illetve iskolákon belül. Az egyetemekre és iskolákba 15-én senki nem mehet be, sem a tanulók, sem a tanári kar.”⁸⁵ Harmadrészt pedig ott volt a fegyverhasználat kérdése. A belügyminiszter-helyettes erről így rendelkezett: „A fegyverhasználatban az érvényben lévő törvények és rendeletek az irányadók. Fegyveres támadás esetén felszólítás nélkül fegyvert kell használni, a támadás teljes felszámolásáig. A gyülekezési tilalom ellenére összegyülekező, zavarkeltő, népi demokrácia ellenes tömeget fel kell oszlatni.”⁸⁶ Mégpedig a következőképpen: „Az oszlatást meg kell előzni a rendezavarás abbahagyására és feloszlásra irányuló felhívásnak, továbbá a következményekre való figyelmeztetésnek. Amennyiben a tömeg az oszlatásra történő felhívást figyelmen kívül hagyja, az oszlatást az oszlatóeszközök alkalmazásával /oszlató egységek, gumibot, tűzoltófecskendő, fegyvertusa stb./ minden körülmények között végre kell hajtani. Ha szükséges egyes vagy sorozatlövésből álló riasztólövéseket kell leadni.”⁸⁷ Ám ha mindez nem elegendő, nem működik, vagyis „Eredménytelenség esetén a leg súlyosabb kényszerítőeszközök alkalmazásával is fel kell a tömeget oszlatni és a megzavart rendet helyre kell állítani.”⁸⁸

Garamvölgyi parancsát követően néhány nappal, február 28-án, Münnich Ferenc, a Fegyveres és Közbiztonsági Ügyek minisztere is rendelkezett ünnepeink biztonságának,

biztosításának kérdésében. Mivel a miniszter úgy vélte, hogy „Az ellenforradalmi előkészületekben legjelentősebb helyet foglalja el március 15., illetve április 4.–re való felkészülés.”⁸⁹; a következőkre adott parancsot:

„1./ A Belügyminisztérium szervei a maguk területén tegyenek intézkedéseket annak érdekében, hogy a szétvert, de még meg nem semmisített ellenforradalmi erőket felderítsék, és aktiv intézkedéseikkel a felkészüléseiket megakadályozzák.

2./ Amennyiben bárhol rendezavarásra kerülne sor; a B.M. szervek dolgozói a proletárdiktatura védelmében egységesen, és keményen, esküjükhöz hiven lépjenek fel és minden eszközzel harcoljanak a teljes rend helyreállítása érdekében.”⁹⁰

Végül, de nem utolsó sorban, ott volt Tömpe Istvánnak, a belügyminiszter első helyettesének 9. számú parancsa március 8-án. E parancsban a miniszterhelyettes – a megyei és fővárosi rendőrkapitányságok készütségi szolgálatához hasonlóan – a Belügyminisztérium központi állománya részére is előírta, hogy „...1957. március 14-én 8h-tól 16-án 8h-ig készütségi szolgálatot tartson.”⁹¹ Tömpe István ugyanis úgy látta: „1956. október 23-án népi demokratikus rendszerünk megdöntésére felkelt ellenforradalmi erők március 15-ére újabb fegyveres és egyéb ellenforradalmi provokációra és zavarkeltésre uszitanak.”⁹² mely ellen az említett készütségi szolgálat (is) hasznos eszköz lehet.

Ilyen előzmények után került sor az első komolyabb próbatételre, a március 15-i ünnepegekre. S hogy mi is történt ténylegesen ezen a napon? „Március 15-ét az egész országban méltó keretek között – a határozatnak megfelelően – ünnepelték. Az ünnepséget – apróbb, lényegtelen provokációktól eltekintve – mindenütt a rend és nyugalom jellemezte.” – olvashatjuk az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának március 15-éről szóló összefoglaló jelentésében, Nógrádi Sándortól.⁹³ Ugyanezen jelentés nem mulasztja el megemlíteni: „Az iskolai ünnepségek is az elképzelésnek megfelelően nyugodt légkörben folytak le.”⁹⁴ illetve „Az üzemek az egész országban – általában teljes létszámmal dolgoztak...”⁹⁵ Vagyis ha csupán ezeket az előbbiekből idézett gondolatokat, megállapításokat vesszük, úgy tűnhet, alapvetően békés, nyugodt ünnep volt 1957-ben március 15-e. Az igazság azonban az, hogy voltak ennek az összefoglalónak másféle megállapításai is, melyekből kiviláglik, hogy mégsem volt minden oly szép és jó. A nyugodt felszín alatt bizony forrtak az indulatok. Példának okáért: „A Műszaki Egyetem Ménes utcai diákothonában két-ízben kirakták a vörös zászlót, s kétízben le is vetették. Végül a karhatalom helyezte vissza végérvényesen.”⁹⁶ Gond volt a VIII. kerületben is, hiszen „...a Makarenkóról elnevezett diákothonban a nemzetiszíni zászló alatt fekete lobogót tettek ki amit később a karhatalmisták levétettek.”⁹⁷

Akadtak komolyabb nehézségek is. Főként, hogy „A reakció üzemekben is próbálkozott rendezavarásokkal.”⁹⁸ Az említett jelentés szerint például „A simontornyai Bőrgyárban kézigránátot találtak.”⁹⁹ A bonyhádi edénygyárban is voltak problémák, hiszen valakik „...a zománc közé olajat öntöttek, ennek következtében az edényekről a zománc lepattozik.”¹⁰⁰ Nem beszélve arról, hogy néhány fővárosi üzemben (ismeretlenek) „...14-én este kormányellenes röpcédulát osztogattak...”¹⁰¹ illetve „Hajdu megye egy-két üzemében 14-én /pl. Vagonyár üzemrészeiben/ egy-kétórás leállás volt a letartóztatások miatt.”¹⁰² Az állampárt ráadásul nem csupán rendbontások, sztrájkok, üzemi szabotázs szervezésével vádolta az ellenséget, egy ősi vád, a gyújtogatás is előkerült. Nógrádi jelentése szerint: „Több megyében – feltehetően: szervezett formában gyújtogatások, erdőtüzek voltak. Pl. Heves megyében 4-5 helyen, Tolna megyében 3-4 helyen volt erdőtüz. A kár jelentős. Borsod megye több falvaiban kisebb gyújtogatások voltak.”¹⁰³ Arról persze mélyen hallgatott a hatalom, hogy konkrétan hol és milyen körülmények közt történtek ezen

(állítólagos) gyűjtogatási esetek. Homályban marad az is, hogy vajon miért lehetett érdeke a „reakciónak” tüzeket okozni. Annyi azonban bizonyos, az 1848-as forradalom ünnepe finoman szólva sem úgy alakult, ahogyan azt a rendszer képviselői elképzelték. „Össznépi lelkesedés” helyett örülhettek, ha megszták néhány kisebb rendzavarással. Ráadásul vésszenes közeledett a következő „nagy nap”, április 4-e is. Mely ünnep vonatkozásában már mindenképpen több eredményt kellett fölmutatni.

Így is történt. „*Április 4-ét az egész országban méltóan, a határozat elképzelésének megfelelően ünnepelték meg. Az ünnepek méretei, külsőségei, bár az előző évekhez képest szerényebbek voltak, de az ez évi ünnepek légköre, lelkesedése, felülmulta az utóbbi évek április 4-i ünnepeit. Április 4-ét – szemben március 15-vel – a pártszervezetek magabiztosabban, erejük tudatában készítették elő. A dolgozók is általában nyugodtabban tekintettek április 4. elé. A felszabadulási ünnepek március 15-höz viszonyítva jóval nagyobb tömegeket mozgattak, színesebbek, s általában nagyobb szabásúak voltak.*” – olvashatjuk az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának – Orbán László nevével fémjelzett – jelentésében.¹⁰⁴ Igaz, jó néhány esetben ekkor is sor került ünneprontó megnyilvánulásokra, rendzavarásokra. Példának okáért: „...*A II. kerületi Eötvös-utcai általános iskolában a gyerekek összekulcsolt kezekkel borultak le, s így gyászolták az októberben elesetteket.*”¹⁰⁵ Más problémák is akadtak. Dunavarsány községben például „...*április 3-án éjjel a szovjet hősök emlékművén megrongálták a csillagot.*”¹⁰⁶ Sarkadon pedig, a „*A Sarkadi Cukorgyárban a falra irták: 'Halál a felvonulókra, halál a kommunistákra!'*”¹⁰⁷ Általában azonban (legalábbis az 1848-as forradalom évfordulójához képest) már nagyobb békesség uralkodott, s – szemben március 15-ével – a legtöbb megyéből és fővárosi kerületből „...*provokációt egyáltalán nem jeleztek.*”¹⁰⁸ Így azután nyugodtan, vagy legalábbis nyugodtabban meg lehetett tartani a különféle ünnepi nagygyűléseket, megemlékezéseket. Sőt – mint azt a sarkadi felirat kapcsán láthattuk – helyi szinten megtartottak jó néhány felvonulást is, a pártvezetés korábbi tiltása ellenére. Más kérdés, hogy ahhoz, hogy a régi-új hatalom ténylegesen nyeregben érezhesse magát, mindez kevés volt. Az állampártnak egy valódi belpolitikai áttörésre is szüksége volt, mely alapjaiban változtatja meg – az addig szinte kizárólag az erőszak eszközén alapuló – úgymond rendet és nyugalmat. Ez az áttörés végül a munka ünnepén következett be.

JEGYZETEK

- 1 A személyi kultusz korai megjelenésére csupán egyetlen példa. A Magyar Kommunista Párt, illetve annak hivatalos lapja a *Szabad Nép* 1946. március 9-én – sok egyéb más „gyönyörű” gondolat mellett – a következő szavakkal köszöntötte Rákosi Mátyást, 54. születésnapja alkalmából: „*A Magyar Kommunista Párt szeretett vezérének születésnapja nemcsak bensőséges családi ünnep és nem csupán a nagy családnak: a Pártnak ünnepe. Az egész magyar dolgozó nép fordul ma szeretettel és hállával Rákosi elvtárs felé. Népünk vonalmát senki úgy ki nem érdemelte a ma élők közül, mint az a férfi, aki harmincöt évet töltött a nemzet szabadságharcának szolgálatában.*” Az idézett mondatokat ld.: *Rákosi Mátyás 54. éves* In: *Szabad Nép* IV. évfolyam, 57. szám, 3. o. 1946. március 9. E sorok szerzője fontosnak tartja megjegyezni, hogy az előbbieken közzétett újságcikk idézet – a tanulmány sorozatban szereplő számos más idézethez hasonlóan – az eredeti írásmód szerint került közlésre.
- 2 Még véget sem ért az európai háború ideháza az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalkotta az 1.390/1945. M. E. számú rendeletet a nemzeti, felszabadulási és a munka ünnepének meghirdetése tárgyában. Az 1945. május 1-én kihirdetésre került rendelet értelmében a kabinet március 15-ét nemzeti ünnepé, „...*április hó 4. napját a felszabadulás ünnepévé és május 1. napját a munka ünnepévé...*” nyilvánította. Az előbbieket

- kapcsán megjegyzendő: Az 1.390/1945. M. E. számú rendelet tulajdonképpen semmi újdonságot nem hozott az 1848-as forradalom emléknapjának státuszát illetően. Ugyanis már évekkel korábban, 1927-ben az Országgyűlés megalkotta az 1927. évi XXXI. törvényt, mely jogszabály március 15-ét nemzeti ünneppé nyilvánította. Az 1945-ös rendelkezés ez ügyben csupán megismételte, megerősítette a Horthy-korszakban hozott döntést. Az idézett gondolatot, illetőleg az 1.390/1945. M. E. számú rendelet teljes szövegét ld.: *Két év hatályos jogszabályai 1945–1946 Szerkesztették: Dr. Bacsó Ferenc, Dr. Mikos Ferenc, Dr. Szabó Imre, Dr. Némethy László, Dr. Szabóky Jenő. Bp. 1947. Első kötet, 143. o. Az 1927. évi XXXI. törvénycikket ld.: Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) 1927. évi Törvénycikkek Franklin-Társulat kiadása, Bp. 1928. 575–576. o. A március 15-i ünnepnap történetéről pedig, a tizenkilencedik századtól egészen a huszadik század végén bekövetkezett rendszerváltásig, részletesen is olvashatunk Gyarmati György: *Március hatalma a hatalom márciusa (fejezetek március 15. ünnepségének történetéből)* Paginarum, Bp. 1998.*
- 3 A nemzetközi nőnapnak, már 1947-et megelőzően is komoly, évtizedes hagyományai voltak, hazánkban és külföldön egyaránt. S nem csupán a kommunista mozgalomban, de azon kívül is. 1947-ben azonban egy komoly fordulat következett be idehaza. A nőnap kezdve ugyanis határozottan, s egyértelműen egy kommunista propagandáünneppé vált. Míg például 1946-ban a hazai szélsőbaloldali igazaból rá se hederített arra, hogy március 9-én nőnap van. A *Szabad Nép* még csak nem is köszöntötte (!) a nőt ezen a napon; 1947-ben, illetve ettől az évtől kezdődően hirtelen minden megváltozott. „A nemzetközi nőnapon üdvözöljük a dolgozó asszonyokat és lányokat!” – olvashatjuk a *Szabad Nép* V. évfolyamának 56., 1947. március 8-i számában, az újság első oldalának fejlécén. Majd mindjárt alatta találkozhatunk egy *Az asszonyok napja* címet viselő „gondolatébresztő” írásművel, Jóború Magdától. Ebben a cikkben a szerzőnő – sok egyéb más „hasznos elképzelés” mellett – arra buzdítja a hölgyeket: „Tegyük tehát fogadalmat ma, az asszonyok ünnepén: mi, öntudatos dolgozó asszonyok az elkövetkező időkből egyre gyarapítjuk táborunkat és egyre jobban leromboljuk a válaszfalakat, az ellentéteket a dolgozó nők különböző csoportjai között, hogy harcunkat a békéért és az elnyomás ellen minél eredményesebben folytathassuk.”. Ezek után, természetesen, az MKP lapja a szebbik nem számára úgy mond fontos „női példaképek” felsorolásáról, életútjuknak bemutatásáról sem feledkezhetett meg. Erre *Az asszonyok a népek szabadságharcában* címet viselő írásműben, az újság ötödik oldalán kerítették sort. Itt olvasha-
- tunk – sok egyéb más „hős” mellett – az „emberiség szabadságának” olyan „hallhatatlan emlékü” képviselőnőiről, mint Mitra Mitrovicsé szerb közoktatásügyi miniszter-asszony, vagy épp Anna Pauker román kommunista politikusnő. Mindez már megelőlegezte azt, ami Magyarországon a későbbi években, évtizedekben a nőnap kapcsán bekövetkezett. Vagyis ez a nap soha nem a nőkről, a nők valódi problémáiról: munkavállalás, gyermekvállalás, politikai szerepvállalás, a férfi-nő viszony kérdései stb. szőtt. Ellenben mindig, minden alkalommal szó esett a „békeharcról”, az „imperialista elnyomás” elleni küzdelemről, no meg persze arról, hogy a nőknek (is) mi minden áldozatot kell hozniuk, vállalniuk a „szébb világ” eljövetele, a „földi paradicsom” megvalósulása érdekében.
- 4 A Szent Jobb-körmenet betiltása természetesen csupán része volt annak a politikai és ideológiai harcnak, melynek során a kommunista diktatúra fellépett az egyházak, illetve a vallásos világnézet ellen. A fordulat az állam és az egyházak viszonyában egyébiránt 1948-ban következett be. Ebben az évben államosították az egyházi iskolákat, tartóztatták le Mindszenty József esztergomi érseket, illetve 1948-tól vette kezdetét az a hosszú években, évtizedekben keresztül tartó antiklerikális politika, melynek végső célja, kimondva, kimondatlanul az egyházak ellehetetlenítése, a vallásos hit száműzése volt Magyarországról. Minderről, illetőleg az egyházak és az állam viszonyáról a kommunista diktatúra évei, évtizedei alatt részletesen is olvashatunk: Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992 Kronológia*. Kiadja: História, MTA Történettudományi Intézete. Bp. 1993. Az 1948-ban bekövetkezett fordulatról pedig részletesen is szól: Gergely Jenő: *1948 és az egyházak Magyarországon* In: *Fordulat a világban és Magyarországon 1947–1949*. Szerk.: Feitl István, Izsák Lajos, Székely Gábor. Napvilág Kiadó, Bp. 2000. 138–151. o.
- 5 Gyertyaszentelő Boldogasszony, Gyümölcsoltó Boldogasszony és Kisboldogasszony rendes munkanappá választás az 1948. március 20-án közzétett, 3.180/1948. számú kormányrendelet írta elő. Az említett kormányrendelet ld.: *1948. év hatályos jogszabályai*. Szerkesztették: Dr. Bacsó Ferenc, Dr. Szabó Imre, Dr. Mikos Ferenc, Dr. Némethy László, Dr. Szabóky Jenő. Bp. 1949. 713–714. o.
- 6 A magyarországi kommunista diktatúra kialakulásáról, illetőleg a szélsőbaloldali hatalom több mint négy évtizedes hazai működéséről – számos, igen kitűnő, írásmű mellett – részletesen is szól: Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Bp. 2010.
- 7 Március 15-e rendes munkanappá, illetőleg iskolai szünnappá nyilvánításáról szóló 1.003/1951.

- (III. 10.) számú minisztertanácsi határozatot ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos Gyűjteménye I. Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1951.* Közzéteszi: a Minisztertanács Elnökének Hivatala. Bp. 1952. 379. o.
- 8 A munka ünnepének nemzeti ünneppé nyilvánítására a 3.610/1949. (VI. 23.) számú kormányrendelet alapján került sor. A rendelet szövegét ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye II. Minisztertanácsi és miniszteri rendeletek 1949 I. kötet.* Közzéteszi: A Minisztertanács Elnökének Hivatala. Bp. 1950. 304. o.
- 9 Április 4-ét az Elnöki Tanács 1950. évi 10. számú törvényerejű rendeletével nyilvánította Magyarország legnagyobb nemzeti ünnepévé. Az 1950. évi 10. számú törvényerejű rendelet 3§-a kimondta: „*Április 4. nemzeti ünnep, Magyarország legnagyobb nemzeti ünnepe, a magyar felszabadulás, a megbonthatatlan szovjet-magyar barátság napja.*”. Az idézett mondatot, illetőleg magát az 1950. évi 10. számú törvényerejű rendeletet ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye I. Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1950.* Közzéteszi: A Minisztertanács Elnökének Hivatala. Bp. 1951. 53. o.
- 10 November 7-e állami ünneppé nyilvánítását az Elnöki Tanács 1950. évi 37. számú törvényerejű rendelete írta elő. Munkaszüneti nappá válásáról pedig az említett törvényerejű rendelet végrehajtása tárgyában született 2. 019/1950. (X. 29.) számú minisztertanácsi határozat rendelkezett. Az 1950. évi 37. számú törvényerejű rendeletet ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye I. Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1950.* I. m. 131. o. A 2.019/1950. (X. 29.) számú minisztertanácsi határozatot pedig ld.: ugyanott 469. o.
- 11 Az augusztus 20-i munkaszüneti napnak régi hagyományai vannak Magyarországon. Olyannyira, hogy már az ipari munkának vasárnapi szüneteltetéséről szóló 1891. évi XIII. törvényekben rögzítésre került: „*Vasárnapokon, valamint szent István király napján, mint nemzeti ünnepen, a magyar szent korona országainak területén az ipari munkának szünetelnie kell. Kivételt képez az üzleti helyiségek és berendezések tisztántartásához és helyreállításához szükséges munka.*” Az 1891. évi XIII. törvénycíkket ld.: *Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) 1889–1891. évi törvénycíkkék.* Franklin-Társulat, Bp. 1897. 391–392. o. Idézett mondatok a 391. oldalon.
- 12 Augusztus 20-a az 1950. évi 1. számú törvényerejű rendelet alapján vált hivatalosan a Magyar Népköztársaság alkotmányának ünnepévé, mely törvényerejű rendelet 1950. január 25-én került kihirdetésre. Am (nem hivatalosan) már 1949-ben is, mint az „alkotmány napja”, illetőleg az „Új Kenyér ünnepe” ünnepelte, ünnepeltette a hatalom ezt a jeles napot. Példának okáért 1949-ben a *Szabad Nép* – sok egyéb más „könyfakasztó” gondolat mellett – a következő szavakkal köszöntötte augusztus huszadikát: „*Mit ünnepeltek együtt – rendezők és vendégsereg? Azt, hogy bárki rendezze is a multságot – a gazda itt most már visszavonhatatlanul a nép! Azt, hogy alkotmányunk van, méghozzá nem papiros-alkotmány, hanem egy beteljesült jelen és egy biztató jövő szilárd foglalat! Azt, hogy új kenyertünk van – ami azért boldogság, mert újabb jele szakadatlan, meg nem torpanó előrehaladásunknak!*”. Az „Új Kenyér ünnepe” kapcsán megjegyzendő, hogy noha a köztudatban máig az él, hogy a háborút követően hazai kommunista mozgalom találta ki az „új kenyér” ünneplését, a valóságban inkább csupán átvett, illetve kisajátított bizonyos korábbi szokásokat, hagyományokat; illetőleg – hatalmi szóval – kötelezően augusztus huszadikához kapcsolta. Más kérdés, hogy az 1950-es években már az „új kenyér” fogalma is háttérbe szorult. Mindent eluralt a „fantasztikus” új alkotmány dicsérete. Csúpan az 1960-as évektől került ismét az „új kenyér” a figyelem középpontjába, amellét, hogy ezt az ünnepet, a pártállami diktatúra évtizedeiben mindvégig, elsősorban az „alkotmány ünnepe”-ként tartották számon. Az 1950. évi 1. számú törvényerejű rendeletet ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye I. Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1950.* I. m. 43. o. Az idézett gondolatokat 1949. augusztus 20-a kapcsán ld.: *Boldog szüzek az alkotmány és az új kenyér ünnepe* c. (név nélküli) képes cikk. In: *Szabad Nép* VII. évfolyam, 194. szám, 5. o. 1949. augusztus 23. Az „új kenyér” ünnepléséről pedig részletesen is olvashatunk: Kovács Ákos *Az Új Kenyér ünnepe* címet viselő tanulmányában. Kovács Ákos tanulmányának első részét ld.: *Mozgó Világ* 2002/2. szám 3–29. oldal, illetve a tanulmány második része a *Beszélő* c. folyóiratban jelent meg. A lap 2004. évi IX. évfolyamának 7–8. számában, 58-tól 107. oldal.
- 13 Bányásznapi ünneplésére, 1951-től kezdve minden év szeptember első vasárnapján, egy, a szénbányászat fejlesztéséről szóló, 1950 novemberében közzétett, határozat alapján került, kerül sor. Az említett határozat, melyet a minisztertanács és az MDP KV közösen adtak ki, a bányászok ünnepe kapcsán szó szerint a következőképpen rendelkezett: „*Minden év szeptemberének első vasárnapját az egész ország a 'bányások napja'-ként ünnepli meg, a bányászat országos jelentőségének elismeréseképp és annak emlékére, hogy 1919-ben szeptember 6-án dördült el a csendőrsrtűz a tatabányai bányászokra.*”. Megjegyzendő Bányásznapi természetesen 1951 előtt is létezett,

- sőt igen nagy múltú hagyománya volt. Más kérdés, hogy nem szeptember első vasárnapján volt Bányásznapi, hanem más napokon. Egyrészt ott volt december 4-e Szent Borbála napja, kit a bányászok védőszentjeként tartanak számon. Másrészt Tatabányán a Bányalelkészség Szent István király temploma védőszentjének ünnepén, augusztus 20-án ünnepelte, nem csupán Szent István királyt, s az államalapítást, de (az ottani) Bányásznapot is. A szénbányászat fejlesztéséről, illetve – ezzel kapcsolatosan – az egységes Bányásznapi megteremtéséről szóló párt-, illetve kormányhatározatot ld.: *Magyar Közlöny* (1950. évi) 190–192. szám, Bp. 1950. november 23. Emellett a különféle bányásznapokról részletesen is olvashatunk a Wikipédiában: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Bányásznapi>
- 14 Szeptember 29-ének „Néphadsereg Napjává” nyilvánításáról az 1.014/1951. (VI. 3.) számú minisztertanácsi határozat rendelkezett. Az 1.014/1951. (VI. 3.) számú minisztertanácsi határozatot ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye I. Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1951. I. m. 393. o.*
 - 15 „Vasutas Nap” bevezetésére, minden év augusztus második vasárnapján, az 1.021/1951. (VI. 26.) számú minisztertanácsi határozat alapján került sor. Az említett határozatot ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye I. Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1951. I. m. 398. o.*
 - 16 Az idézett mondat egy részlet abból az 1.032/1951. (XI. 17.) számú minisztertanácsi határozatból, mely február 1-jét a „Magyar Sajtó Napjává” nyilvánította. Az idézetet, illetőleg magát az 1.032/1951. (XI. 17.) számú minisztertanácsi határozatot ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye I. Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1951. I. m. 414. o.*
 - 17 Karácsony sztálinista értelmezésére csupán egyetlen példa: *A Szabad Nép* 1951. december 24-én (a XI. évfolyam 301. számában) vezércikket jelentetett meg *Békeművünk* címmel. E cikkben – számos más „szeretetteljes” gondolat mellett – a közelgő ünnepnap kapcsán a következőket olvashatjuk: „A háborús gyujtogatók ilyenkor karácsony táján különösen hangosan szokták hirdetni 'emberszeretetüket' és 'békeszeretetüket'. Am az ájtatos frázisok a legkevésbé sem zavarják őket abban, hogy aljas mesterségüket folytassák. A tömegpusztító fegyverek gyártását minden erővel fokozzák; az új világégés előkészítése az amerikai imperialisták által az ENSZ-ben és a 'piszkos trükkök' washingtoni minisztériumában, nyíltan és titokban egy pillanatra sem szünetel; a bérgyilkosok, kémek és szabotőrök útbaindítása a szabad országok ellen 'menetrendszerűen' megtörténik: az imperialista rádió és sajtó épen olyan undorító hazugságokkal fertőzi az étert, mint egyébként. A mi emberszeretetünk és békevágyunk kevésbé szezonzerű, de annál mélyebb és őszintébb...”.
 - 18 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban MNL OL), XIX–A–83–a–302/4–1949 Gerő Ernő előterjesztése a Minisztertanácshoz a munkaszüneti napok meghatározása tárgyában. 1949. augusztus 15.
 - 19 MNL OL, XIX–A–83–a–302–1949 *Jegyzőkönyv az 1949. évi augusztus 19. napján reggel 9 órakor Dobi István miniszterelnök elnöklése alatt tartott minisztertanácsról.*
 - 20 A titkos kormányhatározat azt jelentette, hogy Dobi István kormányának 1949. augusztus 19-i határozata nem jelent meg sem a *Magyar Közlönyben*, sem a *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteményében*, sem sehoh másutt. Mindez egyébiránt Gerő Ernő kívánságára történt így, aki már az augusztus 15-i előterjesztésében arra kérte a kormányzatot, hogy mellőzze a munkaszüneti napokról szóló határozat hivatalos közzétételét; s az államminiszternek ezt a kívánságát a kabinet – vita nélkül – teljesítette is.
 - 21 MNL OL, XIX–A–83–a–302/4–1949 Gerő Ernő előterjesztése a Minisztertanácshoz a munkaszüneti napok meghatározása tárgyában. 1949. augusztus 15.
 - 22 Uo.
 - 23 A kollektív szerződések kapcsán Bán Antal iparügyi miniszter már 1945. július 25-én, a 61. 759/III/1/1945. Ip. M. számú közleményében, irányelvként fogalmazta meg: „Mindaddig, míg kormányintézkedés másképpen nem rendelkezik...” a munkabér, illetve az órakereset 100%-val díjazandó „...ünnepnapnak a következőket tekintjük: január 1., március 15., április 4., húsvét hétfő, május 1., pünkösd hétfő, urnapja, augusztus 20., november 1., karácsony mindkét napja.”. Így nem csodálkozhatunk azon, hogy a háború utáni években megkötött kollektív szerződések döntő többsége ezeket a napokat tekintette ünnepnapoknak a munkavégzés szempontjából. Mindemelllett fontos megemlíteni, hogy nem minden kollektív szerződés ismerte el húsvéthétfő, pünkösdhétfő és Mindenszentek ünnep jellegét. Némely szerződések, példának okáért az ipartestületi alkalmazotakra vonatkozó 1946. augusztus 1-én kötött kollektív szerződés csupán január 1-ét, március 15-ét, április 4-ét, május 1-ét, Urnapját, augusztus 20-át és karácsony napjait ismerte el, mint „fizetett ünnepnapokat”. Húsvéthétfőről, pünkösdhétfőről és november 1-jéről – furcsa mód – nem esett szó. Miért? Erre a kérdésre e sorok szerzőjének nem sikerült választ találnia kutatómunkája során. Bán Antal iparügyi miniszter 1945. július 25-i közleményét ld.: *Magyar Közlöny* (1945. évi) 87. szám, Bp. 1945. július 27. Az ipartestületi alkalmazotokra vonatkozó 1946. augusztus 1-i kollektív

- szerződést pedig ld.: *Magyar Közlöny* (1946. évi) 244. szám, Bp. 1946. október 25.
- 24 Kivételek természetesen – irányelvei vagy oda – pozitív értelemben is akadtak. E tanulmány szerzője kutatásai során három olyan kollektív szerződésre bukkant, melyek ünnep- és munkaszüneti napokról szóló rendelkezései eltértek a szokványostól, olyan módon, hogy a 11 „kincstári” ünnepnapon túl más ünnepnapokat is elismertek munkaszüneti napként. Az egyik ilyen kollektív szerződés a pénzüneti alkalmazottakra vonatkozó kollektív szerződés volt, melyet 1946. szeptember 6-án kötöttek, s 1946. október 10-én tettek közzé. E szerződés kimondta, hogy az ágazat dolgozóinak döntő többsége számára, valamennyi (!) elismert ünnepnapon és szünnapon teljesített munka „...*tulmunkának számít és bérpótlékkal fizetendő*.”. A másik kollektív szerződés, mely ilyen szempontból kivételnek számított, az 1948. december 3-án kötött, s még ugyanazon a napon közzétett, nyomda- és papíripari iparági kollektív szerződés volt. E szerződés ugyanis – sok egyéb más rendelkezés mellett – kimondta: Az iparág dolgozóinak egy része számára, azok számára kik a napilapok megjelenése ügyében érintettek „*Január 1, március 15, április 4, május 1, Űrnapja, augusztus 20, karácsony mindkét napja – amennyiben nem esnek vasárnapra – fizetett ünnepek*.”. Húsvéthétfő, pünkösdhétfő, áldozócsütörtök, június 29-e, augusztus 15-e, november 1-e, december 8-a pedig „...*fizetett munkaszüneti napok, mivel ezeken a napokon rendes körülmények között napilapok nem jelennek meg*.”. Mi több az „*Ezekben a napokon a munkáltató rendelkezése folytán végezt munkáért a rendes napi munkabéren felül túlórapótlék nélküli munkabér jár*.”. Természetesen, akik nem voltak érintve a napilapok megjelenése kapcsán, példának okáért a cséveipari dolgozók, a szivarkapapír és szivarkahüvely készítők, a zsák-, zacskó- és tasakragasztó munkások, technikusok stb. azok számára nem ezek a szabályok voltak irányadók. Ők a szokványos munkarendben dolgoztak, vagyis áldozócsütörtök, Péter-Pál napja, Nagyboldogasszony ünnepe és Szeplőtelen Fogantatás napja nekik rendes munkanapnak számított; legalábbis a kollektív szerződés szerint. Ami a harmadik kivételt illeti, ez szintén a nyomda- és papíriparhoz kapcsolódott. 1949. június 29-én tették közzé, s ugyanazon év július elején (az ún. „havidíjas” munkavállalók számára július 1-én, a „hetibéresek” számára pedig július 4-én) lépett hatályba azon (újabb) nyomda- és papíripari kollektív szerződést, mely az ünnepnapokhoz kötődő munkaszünet kapcsán hasonlóképpen rendelkezett, mint a megelőző évi szerződés. Az új szerződés, s a régebbi között a munkaszüneti napok szempontjából csupán annyi volt a különbség, hogy december 8-a immáron
- senki számára nem volt „fizetett munkaszüneti nap”-ként megjelölve. Viszont az ágazat dolgozóinak egy része számára, nagyjából ugyanazok számára kik az előző évben kötött szerződés kapcsán is eltérő helyzetben voltak, január 6-a „fizetett munkaszüneti nap”-pá lett nyilvánítva. Továbbá nekik (de csakis nekik) áldozócsütörtök, június 29-e és augusztus 15-e is megmaradt, mint „fizetett munkaszüneti nap”. Igaz a rendes napi munkabéren felüli pénzről itt már nem esett szó. A pénzüneti alkalmazottak 1946-os kollektív szerződését ld.: *Magyar Közlöny* (1946. évi) 231. szám, Bp. 1946. október 10. Az 1948-as nyomda- és papíripari iparági kollektív szerződést ld.: *O. M. B. Közlöny* (az Országos Munkabérmegállapító Bizottság hivatalos lapja) I. évfolyam 10. szám, Bp. 1948. december 3. Az 1949. június 29-én közzétett nyomda- és papíripari kollektív szerződést pedig ld.: *O. M. B. Közlöny* II. évfolyam 38. szám, Bp. 1949. június 29.
- 25 E sorok szerzője kutatómunkája során összesen három olyan határozatot talált, melyek, még az augusztus 19-i kormánydöntés előtt, az 1949-es évre vonatkozóan rendes munkanapokká nyilvánították nagyszombatot, áldozócsütörtököt, és Péter-Pál napját. Mindhárom határozatot a Gazdasági Főtanács hozta. Az első határozatot, nagyszombat kapcsán, 1949. április 15-én tették közzé, *Húsvéti munkarend*. címen. A húsvéti munkarendet szabályozó 7.063 – 874/15/1949. G. F. számú határozatban a Gazdasági Főtanács – többek közt – kimondta: „...*f. évi április hó 16-a (szombat) rendes munkanap*.”. Ezt követően a Gazdasági Főtanács, 1949. május 19-én közzétette a 7.063 – 1.136/20/1949 G. F. számú határozatot. E határozat, mely a (beszédés) *Áldozócsütörtök rendes munkanappá nyilvánítása*. címet viselte, lényegét tekintve arról szól, hogy „...*f. évi május hó 26-a, Áldozócsütörtök napja, – a kollektív szerződések vonatkozó rendelkezéseinek megfelelően – rendes munkanap*.”. Végül következett, az 1949. június 2-án közzétett, 1.249/22/1949. G. F. számú határozat, melynek a *Június havi ünnepnapok munkarendje*. címet adták. E határozatban a Gazdasági Főtanács a kollektív szerződések (állítólag) „...*egybehangzó rendelkezései értelmében...*” kimondta, hogy „...*f. évi június hó 16-a (Űrnapja) általános munkaszüneti nap, f. évi június 29-e (Péter és Pál napja) pedig rendes munkanap*.”. A Gazdasági Főtanács áldozócsütörtökről szóló, illetve *Június havi ünnepnapok munkarendje*. címet viselő rendelkezései kapcsán megjegyzendő: Noha ezek a rendelkezések a kollektív szerződésekre, a kollektív szerződések „vonatkozó”, illetve „egybehangzó” rendelkezéseire hivatkoztak az 1948. december 3-án kötött, s 1948 decembere és 1949. július eleje között érvényben lévő, nyomda- és papíripari iparági

- kollektív szerződés ellentmondott (!) a Gazdasági Főtanács előbbieken említett két határozatának. E szerződés ugyanis, mint arról már szó esett, az ágazat dolgozóinak egy része számára – egyéb más ünnepek mellett – „fízett munkaszüneti nap”-ként jelölte meg áldozócsüörtököt (abban az évben május 26-át), s Péter-Pál napját is. Ezzel szemben a Gazdasági Főtanács említett határozatai – táthattuk – munkanapként jelölték meg e két ünnepet, legalábbis arra az évre. Ez pedig nyilvánvalóan egy ellentmondás. S, hogy ezek után dolgoztak-e azok a nyomda- és papíripari dolgozók, kiknek kollektív szerződésük alapján, ezeken az ünnepeken nem, vagy csak plusz pénz ellenében kellett volna? Nos, ha a korabeli napilapok megjelenését nézzük: Igen, dolgozniuk kellett. Ugyanis semmi nyoma annak, hogy akár május 26-a, akár június 29-e miatt kimaradtak volna lapszámok a különféle napilapoknál; példának okáért a *Szabad Népnél*, vagy épp a *Magyar Nemzetnél*. Azt, hogy „bánapénzt” kaptak-e az érintett munkavállalók ezért az (elvileg) túlmunkának számító munkavégzésért már nehéz megmondani. Kollektív szerződésük alapján kapniuk kellett. Ám hazánk ekkortájt finoman szólva sem volt egy jogállam, s így, természetesen, a kollektív szerződések szintén nem voltak „köbe vésett” szabályok. A hűsvéti munkarendet szabályozó 7.063 – 874/15/1949. G. F. számú határozatot ld.: *Gazdasági Főtanács Határozatok Tára* (1949. évi) 15. szám, Bp. 1949. április 15. Az áldozócsüörtököt rendes munkanappá nyilvánító 7.063 – 1.136/20/1949 G. F. számú határozatot ld.: *Gazdasági Főtanács Határozatok Tára* (1949. évi) 20. szám, Bp. 1949. május 19. A *Június havi ünnepnapok munkarendje*. címet viselő 1.249/22/1949. G. F. számú határozatot ld.: *Gazdasági Főtanács Határozatok Tára* (1949. évi) 22. szám, Bp. 1949. június 2. Az 1948-as nyomda- és papíripari iparági kollektív szerződést pedig ld.: *O. M. B. Közlöny* I. évfolyam 10. szám, Bp. 1948. december 3.
- 26 Nagyszombat, áldozócsüörtök és Péter-Pál napjának munkanappá válása, végérvényes jelleggel, a következőképpen történt: Gerő Ernő a munkaszüneti napokról szóló előterjesztésének részeként, készített, pontosabban szólva valószínűleg készítettett, egy táblázatot (vagy ahogyan ő nevezte „kimutatást”). E táblázatban Gerő egyrészt felsorolta a különféle – ünnepekhez kapcsolódó – munkaszüneti napokat, másfelől ezeket a napokat három csoportba sorolta be. Először is voltak a „megmarad” jelzővel ellátott munkaszüneti napok: január 1-je, március 15-e, április 4-e, húsvéthétfő, május 1-je, pünkösdhétfő, Őrnappa, augusztus 20-a, november 1-je és karácsony napjai. Azután voltak a (jövőre vonatkozóan) „megszűnik” jelzővel ellátott munkaszüneti napok: vízkereszt (január 6.), nagypéntek, Nagyboldogasszony (augusztus 15.), s Szeplőtelen Fogantatás (december 8.). Végül pedig ott voltak azok a munkaszüneti napok, melyeket Gerő a (múlt történéseire utalva) „megszűnt” jelzővel látott el. Gerő összesen hat ilyen „divatjamúlt” munkaszüneti napot sorolt fel: Gyertyaszentelő Boldogasszony napját (február 2.), Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepét (március 25.), nagyszombatot, áldozócsüörtököt, Péter-Pál napját (június 29.) és Kisboldogasszony ünnepét (szeptember 8.). Mind a hat ünnep esetében Gerő utalt is arra, mely rendelet, illetve határozatok voltak azok, melyek alapján ezeket a napokat „fekete betűs” tették. Gyertyaszentelő Boldogasszony, Gyümölcsoltó Boldogasszony, és Kisboldogasszony ünnepek esetében az államminiszter (precíz módon) a kormányzat 3.180/1948. számú rendeletére hivatkozott, mely rendelet végérvényesen rendes munkanapokká nyilvánította ezeket az ünnepeket. A másik három ünnepnap nagyszombat, áldozócsüörtök és Péter-Pál napja esetében viszont Gerő a Gazdasági Főtanács korábbi határozataira hivatkozott, holott ezek a döntések – láthattuk – nem eltörölték ezeket a munkaszüneti napokat, csupán a folyó évre vonatkozóan tették őket rendes munkanapokká. Ez pedig nagy különbség. Az államminiszter azonban ezt a különbséget – aligha véletlenül – nem vette figyelembe. A kormányzat pedig Gerő javaslatának elfogadásakor szintén nem vitatta ezt a fajta eljárást; így vált (utólag) végérvényessé az, ami egyébként (eredetileg) csupán az 1949-es esztendőre szült.
- 27 Az idézetet, illetőleg Bognár József, Nagyboldogasszony ünnepének rendes munkanappá válásáról szóló, 55.746/1949. (168) Bk. M. számú rendeletének teljes szövegét ld.: *Magyar Közlöny Törvények és Rendeletek Tára* (1949. évi) 168. szám, Bp. 1949. augusztus 13.
- 28 Gerő Ernő államminiszter minisztertársa Bognár József 1949. augusztus 11-i dátummal ellátott, s 1949. augusztus 13-án közzétett, 55.746/1949. (168) Bk. M. számú rendeletét egyáltalán meg sem említette, a munkaszüneti napokról szóló, 1949. augusztus 15-i dátummal ellátott, javaslatában. Mi több, nem csupán figyelmen kívül hagyta Bognár József rendelkezését, de párhuzamosan is rendelkezett vele. A munkaszüneti napokat felsoroló táblázatában ugyanis – láthattuk – az államminiszter a (jövőben) „megszűnik”, nem pedig a (múltban) „megszűnt” jelzővel látta el Nagyboldogasszony napját; azt a látszatot keltve, hogy az ő javaslata az, melynek nyomán augusztus 15-e „fekete betűs” nappá válik.
- 29 Szeplőtelen Fogantatás ünnepe – az 1949. augusztus 19-i kormányhatározat mellett – a 194.200/1949. (253) Bk. M. számú rendelet alapján vált rendes munkanappá; vízkereszt napja pedig a 160.100/1950. (I. 4.) Bk. M. számú ren-

- delet alapján. Szeplőtelen Fogantatás ünnepének rendes munkanappá nyilvánításáról szóló rendelkezést ld.: *Magyar Közlöny Minisztertanácsi és Miniszteri Rendeletek Tára* 253. szám, Bp. 1949. december 6. Vízkereszt napját rendes munkanappá nyilvánító rendelkezést pedig ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye II. Miniszteri rendeletek 1950.* Közzéteszi: a Minisztertanács Elnökének Hivatala. Bp. 1951. 1095. o.
- 30 MNL OL, XIX–A–83–a–302–1949 *Jegyzőkönyv az 1949. évi augusztus 19. napján reggel 9 órakor Dobi István miniszterelnök elnöklete alatt tartott minisztertanácsról.*
- 31 Bognár József sajátosságos rendelkezési gyakorlata, már a kortársak szemében is szálla volt. Nem véletlenül utasították őt, hogy egy rendeletben szabályozza az ünnepnapok kérdését az üzleti záróra szempontjából. Ugyanis munkatársainak, már 1949 augusztusában feltűnt, hogy addig (is) szinte minden ünnepnapra külön jutott egy-egy belkereskedelmi miniszteri rendelkezés. Az augusztus 19-i jegyzőkönyv tanúsága szerint egyébiránt Vas Zoltán volt az, ki a problémát (zárt körben ugyan), de felvetette. A Tervhivatal akkori elnöke ugyanis igencsak nehezmenyozte munkatársa ünnepnapokkal kapcsolatos eljárását, s az ő ötlete volt az is, hogy a Minisztertanács utasítsa a belkereskedelmi minisztert, egy egységes rendelet megalkotására; amit aztán persze hiába is vártak. Az igazsághoz ugyanakkor hozzátartozik, nem csupán a belkereskedelem irányítója volt „problémás személyiség”. Gerő Ernő sem volt sokkalta jobb nála. Igaz őt senki nem utasította semmire, sőt inkább ő volt az, ki a feltételeket diktálta. Mindazonáltal az államminiszter tevékenysége csöppet sem volt szakszerűbb Bognár József eljárásánál. S itt most nem csupán arról van szó, hogy milyen sajátosságos módon változtatta meg Gerő (utólag) a múltat, vagy, hogy hogyan nem vett tudomást mások rendelkezéseiről. E „húzások” mögött gyaníthatóan nem a szakértelem hiánya, sokkal inkább politikai számítás állt. Azt viszont már nehezen magyarázhatjuk mással, mint inkompetenciával, amit Gerő 1949. augusztus 15-i javaslatában a kollektív szerződések esetleges eltérő rendelkezéseiről olvashatunk. Mire gondol itt e sorok szerzője? Arra, hogy az államminiszter említett javaslatában (javaslatának római egyes számmal ellátott részében) arról olvashatunk: „*Ha a kollektív – szerződés másképp nem rendelkezik, az előző bekezdésben fel nem sorolt napokon munkaszünetet tartani nem szabad.*”. Vagyis a kollektív szerződés – elvileg – rendelkezhet másképpen is, melynek következményeként a munkaszüneti napok szabályozása egy-egy ágazatban, vagy épp egy-egy munkavállalói csoportnál eltérhetett a (nevezik így) szokványostól. Ez ugyebár – az előbbi idézet alapján – elvileg nem lett volna tilos. Vagy mégis? Mert ugyanakkor az államminiszter javaslata egy másik részében (a római kettes számmal ellátott részben) arról, s csak arról beszél, arról közöl (szavaival éve) „kimutatást”, hogy ezeket és ezeket az ünnepnapokat kell megőrizni, illetve általános jelleggel eltörölni. Itt már szó nincsen lehetséges kivételekről. Noha itt is illenék róla szót ejteni, ha másért nem hát azért, mert az 1949-es, 1949. július elején életbe lépett nyomda- és papíripari kollektív szerződés éppen-séggel sehogyan sem összeegyeztethető a munkaszüneti napokról szóló Gerő-féle „kimutatással”. S, hogy ezek után mi volt igaz, s mi nem? Nos, Bognár József számára a római kettes „verzió” volt a megfelelő. Ő a december 8-áról, s január 6-áról szóló (az 1949. augusztus 19-i döntést „továbbfejlesztő”) rendelkezéseinél megint csak nem beszél lehetséges kivételekről. Két „húszáros vágással”, mindenki számára, örök időkre eltörli Szeplőtelen Fogantatás és vízkereszt ünnepét; annak ellenére, hogy kormánya egyszer már világosan értésére adta: nem ilyesfajta intézkedéseket vár tőle.
- 32 Úrnapja munkanappá nyilvánításáról az 1.010/1951. (V. 16.) számú minisztertanácsi határozat rendelkezett. Az 1.010/1951. (V. 16.) számú határozatot ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye I. Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1951.* I. m. 387. o.
- 33 Mindenszenteket az 1.030/1951. (X. 16.) számú minisztertanácsi határozat tette munkanappá. Az említett határozatot ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye I. Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1951.* I. m. 409. o.
- 34 Az idézett gondolatot, illetőleg az 1.006/1952 (III. 30.) számú minisztertanácsi határozatot ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1952.* Közzéteszi: A Minisztertanács Elnökének Hivatala. Bp. 1953. 229. o. Megjegyzendő: Az említett minisztertanácsi határozat egyetlen szóval sem említi azt az „apróságot”, hogy virágvasárnap abban az évben április 6-ára esett. Arról, hogy ez a „kedves” akció, nem csupán április 4-éről, de az április 6-i virágvasárnapról is szölt csupán a Balog Margit és Gergely Jenő *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992* c. könyvének első kötetében olvashatjuk (i. m. 302. o); illetve a dolog kikövetkeztethető húsvét időpontja alapján, mely az 1952-es esztendőben április 13–14-ére esett. Húsvét (húsvéthoz kapcsolódóan) pünkösd, illetve az ortodox húsvét időpontjairól, az időszámítás szerinti 1600-as év, s a (jövöbeli) 3099-es esztendő között, részletes tájékoztatást ad: <http://progkor.inf.elte.hu/200405.1/napok.htm>
- 35 Az idézett gondolat az 1.012/1952. (V. 11.) számú minisztertanácsi határozatból való, mely határozat pünkösdhétő rendes munkanappá nyilvánításáról

- rendelkezett. Az 1.012/1952. (V. 11.) számú minisztertanácsi határozat szövegét ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1952. I. m. 235. o.*
- 36 Az idézett mondatot, illetőleg az 1.050/1952. (XII. 17.) számú minisztertanácsi határozatot ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1952. I. m. 300. o.*
- 37 Húsvét hétfőjének munkanappá válásáról az 1.014/1953. (III. 16.) számú minisztertanácsi határozat rendelkezett. A határozat szövegét ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1953. Közzéteszi: A Minisztertanács Titkársága. Bp. 1954. 180. o.*
- 38 1953. december 26-ának, illetőleg 1954. január 2-ának pihenőnappá tételéről az 1.078/1953. (XII. 16.) számú minisztertanácsi határozat rendelkezett: A határozat szövegét ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1953. Közzéteszi: A Minisztertanács Elnökének Hivatala. Bp. 1954. 221–222. o.*
- 39 Nagy Imre első kormányáról, annak társadalmi és gazdasági annak reformtörekvéseiről, illetve a reformok későbbi leállításáról, Nagy Imre hatalomból való kikerüléséről – sok egyéb más kitűnő munka mellett – részletesen is szól: Rainer M. János: *Nagy Imre Politikai életrajz II. kötet 1953–1958. 1956-os Intézet, Bp. 1999.*
- 40 1956. november 1-jén, a Szabad Kossuth Rádióban felolvasták dr. Varga Endrének, a Katolikus Néppárt elnökének nyilatkozatát. A nyilatkozatban – többek közt – ez állt: „*Ragaszkodunk az 1945 óta eltelt évek népet szolgáló szociális vívmányainak fenntartásához, sőt követeljük azok továbbfejlesztését. De követeljük munkánk intenzitásának fokozására a betiltott katolikus egyesületek és ifjúságot nevelő cserkészmozgalom engedélyezését is. A katolikus ünnepek megünneplését, nem félrevezetve a dolgozó népet, hogy munkával ünnepeljünk, hanem az ünnepnap megszentelésével.*” Az idézett mondatokat, illetőleg Varga Endrének, a Katolikus Néppárt elnökének nyilatkozatát ld.: *A forradalom hangja* Főszerkesztő: Gyurgyák János. Századvég Kiadó és a Nyilvánosság Klub közös kiadása, Bp. 1989. 363. o.
- 41 Október 6-a nemzeti gyásznapra és tanítási szünnapra nyilvánítását, már igen korán, a forradalom kitörését megelőzően is követelte a diákság, éppen úgy, mint március 15-e rehabilitálását. Példának okáért az Építőipari Műszaki Egyetem hallgatói, tanáraiak közreműködésével, már 1956. október 22-én megfogalmazták: „*Követeljük, hogy március 15-e nemzeti ünnep, munkaszüneti nap legyen, október 6-a pedig nemzeti gyásznap és iskolai szünnap legyen.*” Az idézett követelést ld.: *Az ifjúság 16 pontja* In: *A forradalom hangja*, i. m. 15. o.
- 42 *A forradalom hangja*, i. m. 204. o.
- 43 Tildy Zoltán rádiónyilatkozatában, október 23-a kapcsán szó szerint a következőképpen fogalmazott: „*Megrendülten állok itt a mikrofon előtt, nem irtam meg e beszédemet, talán lesz ebben rendszertelenség, de szívem túlradaró örömevel köszöntöm, ölelem a drága magyar ifjúságot, amelynek két harcoló képviselőjével is találkoztam ezekben a napokban. Köszöntöm őket és hirdetem a magyarságnak, hirdetem az egész világnak, hogy ez az ifjúság és a velük küzdő munkások, katonák, nemcsak hogy méltóak a márciusi ifjúsághoz, de helytállásával, a maga hősiessé kiüldelmével is és a kiüldelés eredményeivel túlszárnyalta 1848. március 15-ét, a magyar kormány nem tehet mást, minthogy az ő harcaiknak az emlékére nemzeti ünnepé nyilvánítja azt a napot, amelyben harcutak megkezdtek.*” Az idézett gondolatokat ld.: *A forradalom hangja*, i. m. 226. o.
- 44 Az idézett mondatot ld.: *A forradalom hangja*, i. m. 132. o. Megjegyzendő, hogy említett beszédében Nagy Imre – az Építőipari Műszaki Egyetem hallgatóihoz hasonlóan – március 15-e kapcsán nem teljesen pontosan fogalmazott. Ez az ünnepnap ugyanis elvileg, „*papíron*” nemzeti ünnepnapnak számított akkoriban. Az 1951-es döntés „*csupán*” azt jelentette, hogy ez az ünnep munkanappá vált. Magának az ünnepnapnak a „*státuszát*”, azt hogy nemzeti ünnep – elvileg – nem érintette. Más kérdés, hogy a gyakorlatban március 15-e, 1951-től kezdve valóban csupán egy másodlagos ünnepnapra minősült vissza. Olyan nappá, melynek jelentősége (legalábbis a sztálinista hatalom szemében) meg sem közelítette, november 7-e, pláne április 4-e „*dicső fényét*”. Nem véletlen, hogy 1956-ban oly elemi erővel tört felszínre az igény, hogy az 1848-as forradalom emléknapja kapjon méltó megbecsülést.
- 45 A vörös zászlók kirakására (az erősen kommunista érzelmű) Angyal István, a Tüzoltó utcai felkelők vezetője a következőképpen emlékeztetett vissza: „*Ennek ellenére, abból a meggondolásból kiindulva, hogy majd csak 'lekapja' a szovjet követség az Üllői úti parancsnokot e miatt az eset miatt, és közli, hogy mi forradalmárok vagyunk, ránk ne lőjenek itt, hanem tartsanak tüszünetet, nem tántorítottak el minket attól, hogy kitűzzük a vörös zászlókat november 7-én reggel a házakra. A lakosság egy része ellenzte. Mi azonban hajthatatlanok voltunk, és kitűztük végig az utcán, és minden sarokra, a barikádokra. Piros-fehérezöldet, feketét és pirosat, együtt a hármat. Azt hitük erre tüszünet lesz. Nem. Ugyanúgy. Sőt, még nagyobb erővel támadtak ellenünk. November 7-én, a forradalom ünnepén a magyar szocialista forradalom ellen az orosz szocialista forradalom népének fia! A világtörténelem legkiáltóbb ellentmondása! Kommunisták lőnek kommunistákra!*” Az idézett gondolatokat ld.: *Angyal István Saját kezű vallomása. A szöveget gondozta, a dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette,*

- és a névmutatót összeállította: Eörsi László. Pesti Szalon Könyvkiadó, Bp. 1991.
- 46 *A forradalom hangja*, i. m. 502. o.
- 47 A társadalmi ellenállás különféle formáiról: sztrájkokról, tüntetésekről, a november 23-i „néma tüntetésről”, illetőleg a hatalom ezekre az akciókra adott válaszairól részletesen is szól: *1956 Kézikönyve Első kötet: Kronológia. Sorozatszerkesztők: Hegedűs B. András, Kende Péter, Litván György, Rainer M. János. 1956-os Intézet, Bp. 1996.*
- 48 A forradalmi bizottságok és más hasonló nevű társadalmi szervek megszüntetéséről a 17/1956. (XII. 8.) számú kormányhatározat rendelkezett. A 17/1956. (XII. 8.) számú kormányhatározatot ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1956.* Közzéteszi: Az Igazságügyminisztérium közreműködésével a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány Titkársága. Bp. 1957. 193–194. o.
- 49 A rögtönítélő bíraskodás bevezetésére Magyarországon az Elnöki Tanács 1956. évi 28. számú törvényerejű rendelete alapján került sor, mely rendelet 1956. december 11-én került kihirdetésre. Az Elnöki Tanács 1956. évi 28. számú törvényerejű rendeletét ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1956.* I. m. 66. o.
- 50 Az Elnöki Tanács a gyűlések és felvonulások ideiglenes engedélyhez kötését, az 1956. december 12-én kihirdetésre került, 1956. évi 30. számú törvényerejű rendeletben szabályozta. Az 1956. évi 30. számú törvényerejű rendeletet ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1956.* I. m. 67. o.
- 51 Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. december 2-án, 3-án, s 5-ön folytatólagos ülés tartott. Az ülés témája egyrészt az általános politikai helyzet, az ezzel kapcsolatos teendők, másrészt az volt, hogy miképpen értékeljük – utólag – az 1956 októberében-novemberében történt eseményeket. Végül, hosszas tárgyalások illetve egyeztetések után, az ülés eredményeképpen, megszületett *Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. decemberi határozata* címet viselő dokumentum, melynek szövegét ld.: *A Magyar Szocialista Munkáspárt Határozatai és dokumentumai 1956 – 1962.* Kossuth könyvkiadó, Bp. 1964. 13–24. old. Idézett gondolat a 16. oldalon.
- 52 Az idézett mondatot, illetve a 7/1956. (XII. 13.) számú kormányrendelet teljes szövegét ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1956.* I. m. 122. o.
- 53 Az idézett mondatokat, illetve a 12/1956 (XII. 19.) számú kormányrendelet teljes szövegét ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1956.* I. m. 124. o.
- 54 A 16/1957. (III. 10.) számú kormányrendeletet ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1957.* Közzéteszi: Az Igazságügyminisztérium közreműködésével a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány Titkársága. Bp. 1958. 281. o.
- 55 Azt, hogy április 4-e hazánk „legnagyobb nemzeti ünnepe” a hatalom képviselői a Kádár-rendszer idején is halálisan komolyan gondolták. Ebből a szempontból semmiféle különbség nem volt a Rákosi-korszak és a forradalom utáni évek, évtizedek között. Ennek az állításnak az alátámasztására csupán egyetlen példa: 1960. március 20-án közölték az Elnöki Tanács és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 4/1960. számú közös határozatát *hazánk felszabadulása tizenötödik évfordulója megünnepléséről.* E határozatban – sok egyéb más mellett – a következőkkel találkozhatunk: „*A Népköztársaság Elnöki Tanácsa és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány hazánk felszabadításának tizenötödik évfordulója alkalmából üdvözli a magyar dolgozókat, kívánja, hogy a magyar-szovjet barátság jegyében ünnepeljék legnagyobb nemzeti ünnepünket, s érjenek el további sikereket a szocializmus építésében.*”. Az idézett mondatot, illetve az Elnöki Tanács és a kormány 4/1960. számú közös határozatának teljes szövegét ld.: *Magyar Közlöny* (1960. évi) 20. szám, Bp. 1960. március 20.
- 56 Az idézett mondatot ld.: *November 7 rendes munkanap* címet viselő írásmű. In: *Népszabadság*, II. évfolyam, 262. szám, 9. o.
- 57 Kállai Gyula művelődésügyi miniszter 86/1957. (M. K. 15.) M. M. számú utasítását ld.: *Művelődésügyi Közlöny*, I. évfolyam, 15. szám. 1957. október 1.
- 58 Az idézetet ld.: MNL OL, M–KS–288f.–5/21 ö. e. Orbán László szóbeli beszámolója az április 4-i ünnepségek tapasztalatairól, illetőleg ennek kapcsán Kádár János hozzászólása.
- 59 A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 12/1960. (III. 20.) számú rendeletét *a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulójának, november 7-ének munkaszüneti nappá nyilvánításáról a Magyar Közlöny* (1960. évi) 20. számában tették közzé, folyó év március 20-án. Ugyanezen a napon, ugyanebben a lapszámban jelent meg az Elnöki Tanács és a kormány 4/1960. számú közös határozata is. Igaz ez utóbbi határozat (mint arról már szó esett) alapvetően nem november 7-ével, hanem április 4-e tizenötödik évfordulójával foglalkozott; ám, néhány gondolat erejéig, november 7-éről is olvashatunk benne. Mégpedig a következőket: „*A Népköztársaság Elnöki Tanácsa és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány – a Magyar Szocialista Munkáspárt javaslatára – hazánk felszabadulásának tizenötödik évfordulója alkalmából elhatározza, hogy a Szovjetunió és a nemzetközi munkásmozgalom nagy ünnepét, november 7-ét – az eddigi munkaszüneti napok meghagyása mellett – fizetett munkaszüneti nappá nyilvánítja.*”.

- 60 Az idézett mondatot ld.: A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány 12/1960. (III. 20.) számú rendelete a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulójának, november 7-ének munkaszüneti nappá nyilvánításáról In: *Magyar Közöny* (1960. évi) 20. szám, Bp. 1960.
- 61 Az átnevezéssel kapcsolatos politikai döntés az MSZMP PB 1961. február 7-i ülésén született. Megjegyzendő, hogy az említett PB határozat előzménye egy (dátum nélküli) írásos javaslat volt, Uszta Gyulától és Péteri Istvántól, a Honvédelmi Minisztérium Adminisztratív Osztályának nevében. E javaslatban a két politikust a következőket indítványozta a Politikai Bizottságnak: „*Javasoljuk, hogy a Politikai Bizottság járuljon hozzá a Néphadsereg Napjának megváltoztatásához a Magyar Népköztársaság Fegyveres Erőinek Napjává, valamint ahhoz, hogy a Fegyveres Erők Napja szeptember 29-e – a pákozdi csata évfordulója – helyett május 20-án – az 1919-es vörös hadsereg miskolci győzelmének évfordulója legyen.*”. Továbbá kérték az említett testületet, hogy adja „... jóváhagyását és hozzájárulását ahhoz, hogy a honvédelmi miniszter erről a Minisztertanácshoz előterjesztést tegyen.”. Javaslatuk indoklásaként Uszta Gyula és Péteri István a következőket hozta fel: „*A Néphadsereg, a BM. fegyveres szervek és a munkásörtség közös napja jobban kifejezi feladataik alapvető azonosságát. A Fegyveres Erők Napjának május 20-hoz kapcsolása lehetőséget nyújt, hogy a Magyar Tanácsköztársaság dicső harcait évről – évre a személyi állomány figyelmének középpontjába állítsuk.*”. Végezetül nem mulasztották el megjegyezni: „*A javaslatot Biszku Béla és Halas Lajos elvtársak egyetértéssel.*”. A Politikai Bizottság azonban – úgy tünik – nem értett egyet. Legalábbis nem maradéktalanul. Csupán a névváltozáshoz járult hozzá, pártszinten, az időpont áthelyezéséhez vagy az említett miniszteri előterjesztéshez már nem. Az idézett gondolatokat, illetőleg Uszta Gyula és Péteri István javaslatát, valamint a javaslattal kapcsolatos PB döntést ld.: MNL OL, M-KS 288. f. 5/221. ö. e.
- 62 A „Vasutas Nap” időpontjának áthelyezéséről az 1.009/1961. (IV. 27.) számú kormányhatározat rendelkezett. Az említett kormányhatározat szövegét ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1961.* Közzéteszi az Igazságügyminisztérium közreműködésével a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány Titkársága. Bp. 1962. 403. o.
- 63 A „Magyar Sajtó Napja” időpontjának megváltoztatásáról szintén az MSZMP Politikai Bizottsága döntött. A PB 1961. december 5-i döntését ld.: MNL OL, M-KS 288. f. 5/252. ö. e.
- 64 A kijárási tilalomról, illetőleg annak felfüggesztéséről Garamvölgyi Vilmos rendőrezredes, az Országos Rendőrfőkapitányság (ORK) vezetője, a következő közleményt adta ki: „*December 23-tól kezdődően a szovjet erők parancsnokságával egyetértésben Budapesten a kijárási tilalom 22 órától hajnali 4 óráig tart. December 24-ről 25-re virradó éjszaka – az éjjeli mise megtartásának biztosítása végett – a kijárási tilalmat az egész ország területén felfüggesztem. December 25-től továbbá intézkedésig a kijárási tilalom a szovjet erők parancsnokságával egyetértésben Budapesten 22 órától hajnali 4 óráig tart.*”. Az előbbieken idézett közleményt ld.: *Népszabadság* I. évfolyam, 42. (karácsonyi) szám, 4. o. 1956. december 25.
- 65 A teljesség igénye nélkül csupán néhány cím a *Népszabadság* december 25-i karácsonyi számából: József Attila *Bettlehemi királyok* címet viselő verse, az újság 18. oldalán. Móra Ferenc *Jézuska öltöztetéséről levél öneki magának* címet viselő írása, az újság 19–20. oldalán. *Népek karácsonya*; egy (név nélküli írt) cikk a 25. oldalon, mely a különféle karácsonyi népszokásokról, hagyományokról szól. Karácsonyi keresztrejtvény, a 31. oldalon, melyben „*Heltai Jenőnek az ünnepről írt bájos költői sorait közöljük folytatólagosan...*”; s így tovább.
- 66 A 13/1956. (XII. 19.) számú kormányrendelet szövegét ld.: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1956.* I. m. 124. o.
- 67 1957. március 21-én ünnepelte, ünnepeltette a hatalom a Tanácsköztársaság kikiáltásának 38. évfordulóját. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának ünnepségek szervezésével kapcsolatos javaslatát, illetőleg az MSZMP KB Szervező Bizottságának március 21-i ünnepségekkel foglalkozó határozatát ld.: MNL OL, M-KS-288f.-6/11. ö. e.
- 68 Lenin születésének 87. évfordulóját 1957. április 20-án (szombaton) ünnepelte, ünnepeltette a hatalom. Igaz az orosz-szovjet politikus – legalábbis ha hihetünk az összes (!) vele foglalkozó történelmi tárgyú munkának, lexikonoknak, évkönyveknek, visszaemlékezéseknek, egyebeknek – 1870. április 22-én látta meg a napvilágot. Az állampárt azonban már a tényleges születésnapot két nappal megelőzően, április 20-án köszöntötte a bolsevik mozgalom atyját. „*Szombaton este az Erkel Színházban a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága és a forradalmi munkás-paraszti kormány diszünnepeget rendezett a nemzetközi munkásosztály nagy tanítója, Lenin születésének 87. évfordulója alkalmából.*” – adta hírül másnap, április 21-én (vasárnap) a *Népszabadság*. Igaz Lenin két nappal korábbi ünneplése valahol érthető. 1957. április 22-én ugyanis – Lenin születésnapja mellett – hűsévűthető is volt abban az évben. Aligha lett volna célszerű erre a napra időzíteni az Erkel Színházban tartott ünnepséget. Gyanítható, hogy ezért is döntött úgy az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. március 26-i ülésén, hogy elfogadja, az MSZMP KB Agitációs

- és Propaganda Osztályának azt a javaslatát, mely szerint: „*Április 20-án este az Erkel színházban a párt és a kormány rendezzen központi ünnepségeket.*”; továbbá – szintén az Agitációs és Propaganda Osztály javaslata nyomán – döntöttek arról is, hogy ezen a napon, április 20-án, a megyei, illetőleg a városi MSZMP bizottságok és a tanácsok is rendezzenek hasonló köszöntőket. Az előbbieknél kapcsán ugyanakkor nem árt megjegyezni, hogy a születésnap köszöntő, illetve köszöntők előrehozásának hátterében valószínűleg nem csupán a húsvéti ünnepet kell keresni. Ugyanis a kommunista korszakban idehaza általános gyakorlat volt, hogy (húsvétől függetlenül is), Lenint már tényleges születésnapja előtt köszöntötték. Példának okáért 1960-ban, az MSZMP Politikai Bizottsága április 21-ére (csütörtökre) szervezte meg, írta elő, hogy a Csepeli Sportsarnokban díszünnepséget rendezzenek Lenin születésének 90. évfordulója tiszteletére. Holott ezt az ünnepséget nyugodtan tarthatták volna másnap április 22-én (pénteken), a tényleges születésnapon is. Húsvéthétfő abban az évben, (nyilvánvalóan) nem volt érintve, sőt még nagypénteket sem zavarta volna egy ilyen ünnepség. Nagypéntek ugyanis 1960-ban április 15-ére esett. A *Népszabadság* idézett gondolatait az Erkel Színházban tartott ünnepségről ld.: a hivatalos pártlap második évfolyamának 94. számában, az első oldalon, az *Emlékünnepség Lenin születésének 87. évfordulóján* címet viselő írásműben. Az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának Lenin nyolcvanhetedik születésnapjával foglalkozó határozati javaslatát, illetőleg az állampárt Ideiglenes Intéző Bizottságának ezzel kapcsolatos határozatát ld.: MNL OL, M-KS-288f. 5/19 ö. e. Az 1960-as döntés Lenin születésnapja kapcsán ld.: MNL OL, M-KS-288f. 5/164 ö. e. Húsvét (ezzel összefüggésben nagypéntek) időpontjairól pedig az 1957-es, s az 1960-as esztendőre vonatkozóan (is) pontos tájékoztatást kaphatunk: <http://progkor.inf.elte.hu/200405.1/napok.htm>
- 69 Az MSZMP Központi Bizottsága 1957. február 8-án két határozatot is hozott március 15-e és április 4-e ünnepelésével kapcsolatosan. A határozatok szövegét ld.: MNL OL, M-KS-288f.-5/15. ö. e.
- 70 MNL OL, M-KS-288f.-5/15 ö. e. Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának határozata március 15-e és április 4-e ünnepeléséről.
- 71 Uo.
- 72 Uo.
- 73 Uo.
- 74 Az idézett mondatot, illetőleg a belügyminiszter-helyettes 5. számú parancsát ld.: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban ÁBTL), 4.2. 8-70/1957 5. doboz.
- 75 Uo.
- 76 Uo.
- 77 Uo.
- 78 Uo.
- 79 Uo.
- 80 Uo.
- 81 Uo.
- 82 Uo.
- 83 Uo.
- 84 Uo.
- 85 Uo.
- 86 Uo.
- 87 Uo.
- 88 Uo.
- 89 ÁBTL, 4.2. 2-173/1957 6. doboz. A Fegyveres Erők és Közbiztonsági Ügyek miniszterének 14. számú parancsa. Bp. 1957. február 28.
- 90 Uo.
- 91 ÁBTL, 4.2. 8-101/1957 5. doboz. A belügyminiszter első helyettesének 9. számú parancsa. Bp. 1957. március 6.
- 92 Uo.
- 93 Az idézett mondatokat, illetőleg az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának – Nógrádi Sándor által géppel aláírt – jelentését ld.: MNL OL, M-KS-288. f.-22. cs. 1. ö. e. *Információ a március 15. ünnepségekről.* 1957. március 20.
- 94 Uo.
- 95 Uo.
- 96 Uo.
- 97 Uo.
- 98 Uo.
- 99 Uo.
- 100 Uo.
- 101 Uo.
- 102 Uo.
- 103 Uo.
- 104 Az idézett gondolatokat, illetve az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának, április 4-ével foglalkozó – Orbán László által géppel aláírt – összegző jelentését ld.: MNL OL, M-KS-288. f.-22. cs. 1. ö. e. *Információ április 4. megünnepléséről.* Érdekességként megemlíteném, hogy Orbán László az *Információ április 4. megünnepléséről.* címet viselő jelentés számos megállapítását szóbeli formában is előadta az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának 1957. április 9-i ülésén. Azt sajnos nehéz megmondani, melyik keletkezett előbb, a szóbeli beszámoló, vagy, a már említett, írásos jelentés. Ugyanis az írásos jelentésnél – valószínűleg gépelési hibaként – egy téves dátum, március 11-e szerepel; holott a jelentés (már csak tartalma alapján is) bizonyosan április 4-e után keletkezett. Orbán László szóbeli beszámolóját ld.: MNL OL, M-KS -288f. 5/21 ö. e.
- 105 NL OL, M-KS-288. f.-22. cs. 1. ö. e. *Információ április 4. megünnepléséről.*
- 106 Uo.
- 107 Uo.
- 108 Uo.